

Міністерство освіти і науки України
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

КОНДРАЦЬКА ГАЛИНА ДМИТРІВНА

УДК 378.147:81'271] : 796.011.3 (043.3)

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-МОВЛЕННЕВОЇ КУЛЬТУРИ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ**

13.00.04 – теорія та методика професійної освіти

Автореферат
дисертація на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Хмельницький – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант – доктор педагогічних наук, професор

Лук'янченко Микола Іванович,

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, проректор з науково-педагогічної роботи та стратегії соціально-економічного розвитку.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор

Волкова Наталія Павлівна,

Вищий навчальний заклад «Університет імені Альфреда Нобеля», завідувач кафедри педагогіки та психології;

доктор педагогічних наук, професор

Конох Анатолій Петрович,

Запорізький національний університет, завідувач кафедри теорії та методики фізичної культури і спорту;

доктор педагогічних наук, професор

Тимошенко Олексій Валерійович,

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, директор Інституту фізичного виховання та спорту.

Захист відбудеться «29» червня 2017 р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 70.145.01 у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії за адресою: зала засідань, вул. Проскурівського підпілля, 139, м. Хмельницький, 29013.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії за адресою: вул. Проскурівського підпілля, 139, м. Хмельницький, 29013; та на сайті академії за адресою: www.kgra.km.ua.

Автореферат розісланий «27» травня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Б. С. Крищук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Перед системою професійної освіти України постали нові вимоги до підготовки фахівців. Шляхи їхнього виконання зумовлені підвищенням ролі особистості вчителя як фахівця і громадянина для поліпшення соціального, господарського, культурного життя суспільства в умовах сьогодення. Таке соціальне замовлення актуалізує сутнісний зміст педагогічної освіти, її діяльний характер, скерований не лише на формування активної життєвої позиції, поважне ставлення до себе, інших, але й на формування фахівця, здатного передавати учням комплекс окреслених програмою знань, умінь і навичок, дбати про власне здоров'я та здоров'я своїх вихованців. Основні завдання модернізації вищої педагогічної освіти окреслені в Конституції України, у законах України «Про освіту» (1991 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр. (2012 р.), Концепції Загальнодержавної цільової, соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на 2012–2016 рр. (2011 р.), Національній доктрині розвитку фізичної культури і спорту (2004 р.). У цих документах задекларовано нормативно-правові та світоглядні основи підготовки сучасних фахівців фізичного виховання. Окрім того, Україна підтримала Концепцію ООН про сталий розвиток людства як напрям дій на XXI ст. За таких умов усе більш значимою та гострою стає потреба в комунікативній готовності вчителів до спілкування із сучасною молоддю.

Важливе значення для системи підготовки майбутніх педагогів до педагогічного спілкування мають психологічно-педагогічні передумови активізації процесу спілкування, розроблення моделі комунікативної підготовки майбутніх учителів різних спеціальностей та технології організації професійного спілкування в освітніх закладах.

Потребу в розв'язанні зазначеної проблеми засвідчує низька обізнаність та поінформованість учнів, їхніх батьків, учителів, а також загалом населення України про значення занять фізичними вправами, низький рівень фізичної підготовки не тільки учнів, але й дорослого населення; поширення різноманітних захворювань і недостатність інформації про шляхи попередження та усунення цих захворювань у нашому суспільстві; нехтування використанням засобів фізичного виховання (режиму харчування, побуту та праці, гігієни, природних чинників) є виявом низької фізичної культури членів суспільства.

Проблему професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання було розглянуто в працях вітчизняних і зарубіжних фахівців за напрямками: історія формування основ теорії наукового пізнання культури, самопізнання, творчої самореалізації особистості (Б. Ананьєв, В. Андрущенко, І. Бех, Б. Гершунський, І. Зязюн та ін.); науковий дискурс щодо вироблення теоретико-методологічних засад формування культури майбутнього фахівця (С. Александрова, Н. Бабиц, О. Гаврилюк, В. Полторацька та ін.); розкриття психолого-педагогічної теорії професійної комунікації та механізми її формування (Н. Волкова, В. Кан-Калик, М. Коваль, Л. Савенкова, Г. Сагач та ін.); визначення місця та ролі професійного мовлення в підготовці вчителів початкової школи (В. Савченкова, І. Шоробура та

ін.), філологів (Е. Полатай), лікарів (М. Лісовий, М. Тимофієва), соціальних працівників (Л. Годлевська), педагогів різного профілю (К. Віаніс-Трофименко, А. Лігоцький, Г. Мешко, В. Пасинок, Л. Романишина, Н. Соболев, О. Тимошенко та ін.); розробка засад підготовки майбутніх учителів до професійно-педагогічної комунікації (Н. Волкова, Т. Колодько, А. Конох, Ю. Костенко, О. Селіванова); виявлення підходів до формування комунікативних умінь студентів у процесі навчання у ВНЗ (Н. Бутенко, Н. Котух, Є. Павлюк та ін.); з'ясування структури, змісту та завдань підготовки майбутніх учителів фізичної культури до спілкування (Ю. Васьков, Г. Генсерук, Л. Головата, Н. Самсутіна, Л. Серман, А. Синиця, Г. Омеляненко, Л. Прокопенко та ін.).

У науковому та теоретичному аспектах питання формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання в Україні концептуально не досліджувалося, проте міжнародний досвід має позитивні напрацювання в цьому напрямі: процес формування теорії комунікації, закономірності та принципи, моделювання процесу обміну інформацією, особливості організації й управління процесом комунікації розкрито в працях Л. Баркер (L. Barker), Ш. Ремсі (Sh. Ramsey), Лаура Н. Салганік (Laura N. Salganik), Д. Хаймс (D. Hymes), П. Ходкінсон (P. Hodgkinson), Н. Хомські (N. Chomsky).

Аналіз наукових розвідок останніх років переконує, що значно активізувалися психолого-педагогічні дослідження українських учених щодо різних аспектів формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання, як-от: культура взаємодії, що впливає на самоактуалізацію, самореалізацію потенціалу професійної компетентності вчителя фізичної культури (Т. Калюжна, І. Омеляненко); професійно-педагогічне мовлення як частина професійної компетентності (Л. Безкоровайна, А. Конох); комунікативна компетентність учителів (К. Касярум).

Актуальність пропонованого дослідження зумовлена, з одного боку, об'єктивними потребами суспільства у висококваліфікованих викладачах, здатних формувати в студентів і учнів потребу в заняттях фізичними вправами, а з іншого – відсутністю науково обґрунтованої системи та навчально-методичного комплексу формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання, що зумовлює необхідність їхньої розробки.

Вивчення теоретичних розробок науковців з проблем формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання, узагальнення практичного досвіду навчання студентів у ВНЗ дозволило виявити низку *суперечностей* між:

– потребою формування професійно-мовленнєвої культури як засобу виховання та недостатньою орієнтацією сучасного суспільства на формування здорового способу життя;

– сучасним усвідомленням нових потреб шкільної фізкультурної освіти, що базується на нових підходах до використання засобів фізичної культури, й панівною моноспрямованою системою в методології, теорії й практиці ВНЗ;

– нагальною потребою суспільства у фахівцях фізичного виховання, здатних до професійного здійснення комунікації, та реальним станом володіння ними професійно-мовленнєвою культурою і нерозробленістю системи формування такої культури;

– потребою розгляду професійно-мовленнєвої культури як цілісного феномена компетентності фахівця та відсутністю педагогічних умов, які ефективно впливають на цей процес, їхнього дискретного відображення в змісті їх підготовки;

– традиційним підходом до змісту підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання, що обмежує їхню підготовку на функціональному рівні, й переходом до системно-цілісних, міждисциплінарних, змістових компетентнісних структур, що мають забезпечити не тільки когнітивні, а й ціннісно-мотиваційні, особистісно-діяльнісні, рефлексивно-змістові компоненти освіти;

– потребою розвитку самостійності, ініціативи, творчої активності майбутніх фахівців фізичного виховання в професійному спілкуванні та пасивністю, самозаспокоєністю студентів, їхнім небажанням підпорядковувати суб'єктивні інтереси об'єктивним потребам освітнього процесу.

Отже, актуальність проблеми, її недостатня теоретична та науково-методична розробленість і низька ефективність розв'язання поставлених питань у практиці ВНЗ зумовили вибір теми дослідження: **«Теоретичні та методичні засади формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до плану наукової і науково-організаційної діяльності Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка в межах науково-дослідницької роботи «Українська освіта в контексті трансформаційних суспільних процесів» (номер державної реєстрації 0108U007644) та наукових досліджень кафедри спортивних дисциплін та методики їх викладання факультету фізичного виховання – «Психолого-педагогічна компетентність фахівця фізичного виховання у вищій школі» (протокол № 12 від 04.11.2010 р.), «Формування професійно-педагогічної культури фахівця фізичного виховання у ВНЗ» (протокол № 11 від 20.11.2015 р.).

Тему дисертації затверджено вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 2 від 11.02.2016 р.).

Мета дослідження полягає в розробці та експериментальній перевірці ефективності системи формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання в системі вищої освіти.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження:**

1. На основі аналізу науково-педагогічної літератури окреслити соціально-філософські, психолого-педагогічні та оздоровчо-педагогічні передумови формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання в умовах вищого навчального закладу.

2. Порівняти вітчизняний і зарубіжний досвід формування професійно-мовленнєвої культури фахівців фізичного виховання.

3. Виокремити основні методологічні підходи до системи формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання та проаналізувати емпіричний досвід формування такої культури.

4. Визначити компоненти, критерії, показники та рівні сформованості професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання.

5. Визначити й обґрунтувати основні педагогічні умови формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання.

6. Розробити систему формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання.

7. Експериментально перевірити дієвість системи формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців в умовах ВНЗ.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання.

Предмет дослідження – система формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання в процесі професійної підготовки у ВНЗ.

Концепція дослідження. В основу дослідження покладено положення про те, що науковий пошук проводиться на декількох рівнях: методологічний, теоретичний і практичний.

Методологічний рівень розкриває фундаментальні філософські ідеї формування людини, положення гуманізму й екзистенціалізму, антропоцентризму, а також є виявом взаємозв'язку, взаємодії, взаємозалежності, взаємопроникнення підходів загальнонаукової й конкретно наукової методології до вивчення проблем виховання і самореалізації студентів у системі фізкультурної освіти.

Концепцію дослідження становлять загальнотеоретичні й методологічні принципи наукового пізнання і теорії навчання, що розкривають процес формування прагматично-освіченої особистості; основні положення системного, діяльнісного, комунікативного, компетентнісного, функціонального, особистісного, індивідуального, інформаційного, технологічного підходів, як методологічного способу пізнання і моделювання системи формування професійно-мовленнєвої культури фахівців фізичного виховання.

Системний підхід було використано для аналізу теоретичних основ формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання в процесі професійної підготовки з урахуванням: сучасної парадигми освіти, оновленого змісту професійної підготовки майбутніх фахівців, цілей навчальної діяльності, модульної організації навчання, вивчення освітніх траєкторій та системи такого процесу.

Компетентнісний підхід сприяв визначенню цілей, змісту та результативності професійної підготовки. Основою підходу обрано професійну компетентність майбутніх фахівців фізичного виховання як здатність ефективно здійснювати професійну діяльність та вирішувати проблеми різного ступеня складності.

Діяльнісний та інформаційно-технологічний підходи покладено в основу комплексного використання інноваційних технологій (інформаційних та інтерактивних), що сприяло інтенсифікації освітнього процесу.

Особистісно орієнтований підхід передбачав формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання на основі їх особистісного розвитку.

Методологічне значення для дослідження мали такі принципи: об'єктивності, конкретності, історизму, науковості, діалектичності, детермінізму, зв'язку теорії та практики, професійної спрямованості.

На *теоретичному рівні* обґрунтовано концепції системи формування професійно-мовленнєвої культури фахівців фізичного виховання, уточнено зміст основних дефініцій дослідження (культура, професійна культура, мовлення, професійно-мовленнєва культура, фахівці фізичного виховання), обґрунтовано теоретичні положення системи формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання та педагогічних умов, які сприяють її дієвості, опрацьовано модульну технологію та розроблено модульні варіанти робочих програм.

Практичний рівень полягав у реалізації системи формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання шляхом використання педагогічних умов та дослідження її дієвості.

Концептуальні засади формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання полягають у: вдосконаленні підходів до професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання (системного, діяльнісного, комунікативного, компетентнісного, функціонального, особистісного, індивідуального, інформаційно-технологічного), що дозволило забезпечити дієву підготовку студентів до професійної діяльності, представлення системи підготовки студентів до професійної діяльності як цілісного концепту освітнього процесу.

Основні концептуальні положення дослідження втілені в **загальній гіпотезі**, яка передбачає, що формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання значно підвищиться, якщо в структурі вищої освіти реалізувати систему формування професійно-мовленнєвої культури, яка ґрунтується на засадах творчого розвитку особистості, ураховує глобальну інформатизацію суспільства та опирається на методологічні й педагогічні підходи до проектування навчального процесу.

Загальна гіпотеза дослідження конкретизована низкою **часткових**, відповідно до яких:

– формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання буде ефективним, якщо поєднати традиційні та інноваційні форми й методи навчання;

– відбір і структурування системи формування професійно-мовленнєвої культури ґрунтуватиметься на засадах інтеграції мотиваційно-ціннісних знань, ураховуватиме логічну наступність упровадження спецкурсу «Професійно-мовленнєва культура», матиме особистісно орієнтований і творчий характер;

– реалізація підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання здійснюватиметься за наявності педагогічних умов функціонування системи формування професійно-мовленнєвої культури як інструмента самореалізації особистості студента в контактах з іншими, спрямованого на розвиток творчих умінь і здібностей, виховання професійної самосвідомості, забезпечення суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії.

Методологічну основу дослідження становлять загальновизнані наукові підходи до пізнання світу, методології професіогенезу, діалектична теорія про взаємозумовленість явищ, взаємозв'язку між ними. Методологічні засади вивчення проблеми формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання відображають взаємодію, взаємозв'язок і взаємозумовленість педагогічних явищ, які ґрунтуються на дидактичних принципах (науковості, об'єктивності, природовідповідності, зв'язку теорії з практикою, системності, єдності свідомості та діяльності), розкриття сутності та усунення суперечностей на основі реалізації системи формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців з використанням методів аналізу та синтезу, порівняння й узагальнення, використання категоріально-понятійного апарату як засобу мовленнєвої діяльності.

Нормативна база дослідження відображена в: Конституції України, законах України «Про освіту» (1991 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр. (2012 р.), Концепції Загальнодержавної цільової, соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на 2012–2016 рр. (2011 р.), Національній доктрині розвитку фізичної культури і спорту (2004 р.).

Теоретичну основу дисертації становлять висновки з розробок науковців із проблем: національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, філософські концепції сучасної освіти (В. Андрущенко, Б. Гершунський, В. Кремень, В. Скотний та ін.), прогресивні моделі розвитку вищої педагогічної освіти (О. Абдуліна, І. Бех, Н. Ничкало, І. Прокопенко та ін.), теорія системного підходу в навчанні (В. Гриньова, Н. Волкова, А. Конох, Л. Савенкова та ін.), теорія діяльнісного підходу в навчанні (Т. Кушнір, О. Леонт'єв, Н. Тализіна, С. Рубінштейн, Ю. Пассов та ін.), теорія особистісно орієнтованого навчання (В. Андрущенко, І. Бех, Н. Котух, О. Савченко, С. Сисоєва, О. Цимбалюк, Б. Яковлева та ін.), теорія індивідуального підходу в навчанні (В. Кремень, О. Романишина, В. Чайка та ін.), теорія компетентнісного підходу в навчанні (В. Антипова, С. Александрова, О. Дубасенюк, К. Короленко, О. Овчарук, Н. Побірченко, О. Пометун, В. Ягупов та ін.), теорія комунікативного підходу до навчання (Н. Волкова, Н. Самсутіна, Є. Павлюк, Н. Тализіна та ін.), теорія інформаційно-технологічного підходу в навчанні (В. Бебик та ін.), теорія культурологічного підходу в навчанні (Д. Воронін, В. Гриньова, В. Полторацька та ін.); теорія функціонального підходу до навчання (Л. Паламар та ін.), теорія професійної готовності до педагогічної діяльності (А. Алексюк, В. Гриньова, Н. Кузьміна, Н. Тализіна та ін.).

У дослідженні враховані результати розробок проблем розвитку мовленнєвої культури (Н. Бабич, Н. Гавриш, А. Гершунський, Д. Годлевська, Л. Головата, І. Горошкін, Н. Гуренко, В. Пасинок, М. Пентелюк та ін.), формування продуктивного стилю спілкування (А. Волошина, Г. Генсерук, С. Дубовик, А. Коломієць, Г. Мешко та ін.), проектування педагогічної моделі підготовки вчителя (Л. Безкоровайна, Н. Бишевець, Г. Омеляненко, І. Омеляненко, О. Пехота, І. Прокопенко, Н. Тализіна та ін.), забезпечення розвитку професійної культури в підготовці майбутніх учителів (С. Александрова, О. Гаврилук, Т. Вижимова, Т. Калюжна, Р. Карпюк, Л. Ковальчук, М. Колосинська, Л. Паламарчук, А. Синиця, С. Сисоєва, І. Шоробура та ін.).

Для досягнення мети та розв'язання визначених завдань обрано комплекс взаємодоповнювальних **методів дослідження**: *теоретичні* – аналіз психолого-педагогічної літератури, нормативних документів для формування системи знань проблеми формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання; концептуально-порівняльного аналізу, синтезу, абстрагування, узагальнення, проектування, моделювання, класифікації – для співвіднесення теоретичних і практичних підходів до розробки концепцій формування професійно-мовленнєвої культури фахівців; структури системи формування професійно-мовленнєвої культури та її моделі; *емпіричні* – бесіди, анкетування, опитування, тестування, спостереження, узагальнення педагогічного досвіду фахівців, контрольні роботи, діагностування, самоаналіз, *педагогічний експеримент* (констатувальний і формувальний етапи), метод аналізу результатів дослідження для перевірки дієвості системи формування професійно-мовленнєвої культури фахівців фізичного виховання; *методи математичної статистики* – для обробки одержаних результатів, установлення кількісних залежностей між досліджуваними явищами з використанням t-критерію Стьюдента.

Організація дослідження. Дослідження проводилось упродовж 2011–2016 рр. кількома етапами науково-педагогічного пошуку.

Перший етап – діагностичний (2011–2012 рр.). – аналіз психолого-педагогічної літератури; з'ясування стану проблеми під час проведення діагностувального експерименту, яким були охоплені вчителі фізичної культури, тренери; обґрунтування актуальності проблеми.

Другий етап – прогностичний (2012–2013 рр.). – визначення методологічних засад формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання в освітньому процесі, обґрунтування та розробка системи формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання; з'ясування ролі та місця запропонованих умов у системі підготовки фахівців фізичного виховання.

Третій етап – організаційний (2013–2014 рр.). – розробка спецкурсу «Професійно-мовленнєва культура» для формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання, експериментальної методики для перевірки дієвості системи формування професійно-мовленнєвої культури в освітньому процесі.

Четвертий етап – практичний (2013–2015 рр.). – проведення формувального експерименту, апробація та впровадження системи формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання в освітній процес вищих навчальних закладів.

П'ятий етап – узагальнювальний (2015–2016 рр.). – обробка, аналіз, узагальнення та інтерпретація результатів формувального експерименту; осмислення теоретичного і практичного значення науково-педагогічного пошуку.

Експериментальна база дослідження. Дослідницько-експериментальна робота здійснювалася в Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка, Глухівському національному педагогічному університеті імені Олександра Довженка, Ізмаїльському державному гуманітарному університеті, Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка, ДВНЗ «Ужгородський національний університет». До експерименту на різних етапах залучено 346 студентів і 104 фахівці фізичного виховання.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

уперше комплексно та системно обґрунтовано науково-педагогічну концепцію розвитку теорії та практики професійно-мовленнєвої культури фахівців фізичного виховання; визначено теоретико-методичні засади розвитку теорії комунікації, які створили передумови для окреслення чіткої системи формування професійно-мовленнєвої культури фахівців фізичного виховання; розроблено систему формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання, що базується на застосуванні комунікативно-компетентнісного підходу, інтерактивних особистісно орієнтованих технологій, пов'язаних із аксіологією з такими складниками: цільові професійні орієнтації, комплекс загальнодидактичних і специфічних принципів, об'єднаних засадничими ідеями, що формуються в процесі пізнання: об'єктивності, конкретності, історизму, науковості, діалектичності, детермінізму, професійної спрямованості, зв'язку теорії з практикою; методологічні й педагогічні підходи (системний, діяльнісний, аксіологічний, особистісно орієнтований, індивідуальний, культурологічний, інформаційний, комунікативний, компетентнісний, функціональний); структурні компоненти (ціннісно-мотиваційний, рефлексивно-змістовий, особистісно-діяльнісний); педагогічні умови (формування освітньо-комунікативного середовища для розвитку мотивації до професійно-мовленнєвої культури; упровадження спецкурсу «Професійно-мовленнєва культура» для набуття комунікативно-професійних знань; організація комунікативної взаємодії під час практичних занять і педагогічної практики); розроблено структурно-функціональну модель системи формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання, у якій об'єднується мета і результат шляхом реалізації трьох етапів: пропедевтичний, організаційно-інформаційний і результативний.

Удосконалено інтерактивні методики формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання, які ґрунтуються на використанні інтерактивних методів, активних форм й інноваційних методик

навчання та передбачають послідовне розв'язання системи завдань репродуктивного, продуктивно-перетворювального і творчого характеру.

Уточнено механізм ступеневого формування комунікативної компетентності; критерії (інформаційно-когнітивний, особистісно-вольовий, рефлексивно-операційний); рівні сформованості професійно-мовленнєвої культури фахівців (репродуктивний, продуктивно-перетворювальний і творчий) та показники на основі особливостей підготовки фахівців фізичного виховання.

Подальшого розвитку набули теоретичні положення про систему формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання як поліаспектний феномен, що розглядається як мета і процес, діяльність та її результат.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблено інноваційну методiku реалізації системи формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання та спецкурс «Професійно-мовленнєва культура», програми до нього для формування комунікативно-професійних знань, умінь і навичок професійного мовлення та організації комунікативної взаємодії під час проведення практичних занять і педагогічної практики, що регламентується цілями навчальних дисциплін, охоплює теоретичний (факти, закони, теорії) і практичний (методи) складники та засоби педагогічної діагностики. Розроблено навчально-методичний комплекс, рекомендований як основу для створення методичного забезпечення циклу професійних навчальних дисциплін у системі вищої і післядипломної освіти, а також для самоосвіти фахівця фізичного виховання; упроваджено інтерактивні методи навчання, що застосовувалися в процесі проведення лекцій (проблемні лекції, мультимедійні технології), практичних (упроваджено рольові і ситуативні ігри, тренінги, фізичні вправи, навчальні дискусії, діалоги, із поєднанням комунікативного підходу до моделювання ситуацій, розробки конспектів занять) та самостійної роботи (професійно спрямовані проекти, дистанційна форма навчання) студентів із фахових дисциплін; підготовлено дидактичні матеріали для проведення педагогічного контролю рівня навчальних досягнень студентів; розроблено завдання проблемного характеру зі спортивних дисциплін.

Матеріали дослідження можуть бути використані в процесі модернізації професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання, у теоретичних і експериментальних дослідженнях з теорії і методики професійної освіти, для вдосконалення навчального процесу в коледжах з фізичної культури та університетах, а також у закладах післядипломної освіти. Окремі положення можуть бути використані для розроблення навчально-методичної документації і навчально-методичних видань в освітніх закладах фізкультурного профілю.

Обґрунтовані в дисертації результати **впроваджено** в освітній процес підготовки студентів напряму «Фізичне виховання» на факультетах фізичного виховання Ізмаїльського державного гуманітарного університету (акт про впровадження № 1-7/195 від 14.04.2016 р.), Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (довідка про впровадження № 1210 від 15.04.2016 р.), ДВНЗ «Ужгородський національний

університет» (довідка про впровадження № 2419/01-27 від 01.07.2016 р.), Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (довідка про впровадження № 65 від 30.08.2016 р.), Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка про впровадження № 1350 від 31.08.2016 р.) Реалізація й упровадження розроблених матеріалів здійснювалась також через систему підвищення кваліфікації та перепідготовки педагогічних кадрів у Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка (2013–2016 рр.).

Особистий внесок здобувача. Усі представлені в дисертації наукові результати отримані автором самостійно. У працях, опублікованих у співавторстві, автору належать ідеї щодо покращення формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання, як-от: у колективній монографії [2] автором розкрито особливості психолого-педагогічної підготовки вчителів фізичної культури та їх професійного становлення; у статті [4] – розкрито методику підготовки учителів початкових класів до викладання фізичної культури; у статті [9] – автором охарактеризовано психолого-педагогічні особливості спілкування на заняттях фізичною культурою та спортом; у статті [10] – визначено фактори та умови впливу на розвиток комунікативної культури студентів; у статті [12] – розкрито критерії професійно-мовленнєвої культури студентів-майбутніх учителів фізичного виховання, рівні її сформованості; у статті [18] – визначено педагогічні умови формування професійно-мовленнєвої культури та здійснена перевірка їх ефективності; у статті [21] – конкретизовано форми, методи і засоби формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх учителів в умовах вищих навчальних закладів, визначено переваги розробленого навчально-методичного забезпечення; у статті [22] – розроблено методичні рекомендації до впровадження спецкурсу «Професійно-мовленнєва культура» на заняттях зі спортивних дисциплін; у статті [24] – показано шляхи формування мовлення як складника професійної компетентності майбутніх фахівців фізичного виховання; у статті [25] – розкрито важливість культури мови та мовлення, комунікативних якостей у професійній підготовці вчителя фізичної культури; у статті [27] – розкрито методику реалізації спецкурсу «Професійно-мовленнєва культура», а також показано підходи до впровадження спецкурсу, що дало можливість обґрунтувати систему формування професійно-мовленнєвої культури фахівців фізичного виховання; у статті [31] – охарактеризовано види педагогічного спілкування у формуванні професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання; у статті [32] – розкрито зміст компетентнісного підходу до формування комунікативної культури майбутніх фахівців фізичного виховання; у статті [33] – визначено професійне мовлення як складник психолого-педагогічної компетентності вчителів фізичної культури; у статті [34] – охарактеризовано та визначено поняття культури, мовної компетенції у дослідженнях зарубіжних учених та їх вплив на підготовку фахівців фізичного виховання; у статті [35] – виділено спілкування як елемент формування потреби здорового способу життя студентської молоді; у навчально-методичному посібнику [36] – розроблено 1–5, 7–9 розділи, в розділі

«Побудова та зміст навчальних занять з легкої атлетики з підлітками, юнаками та особами похилого віку» розкрито вплив культури спілкування на рівень фізичної підготовленості дітей; у статті [37] – обґрунтовано основні засоби здорового способу життя студентів; у навчальному посібнику [38] – схарактеризовано шляхи та підходи до професійної майстерності фахівців фізичного виховання, розкрито в графічному зображенні курс лекцій; у тезах [39] – подано характеристику фізичного стану учнів середньої школи; у посібнику [40] – розкрито особливості майбутньої професії та її складники, які мають мету сформувати предметну компетентність.

На захист винесено:

1. Концепцію розвитку теорії та практики професійно-мовленнєвої культури фахівців фізичного виховання з урахуванням особливостей майбутньої діяльності та теоретико-методичних засад.

2. Систему формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання з використанням навчально-методичного комплексу викладання спецкурсу «Професійно-мовленнєва культура», що сприяє підвищенню рівня професійної компетентності та її структурно-функціональну модель.

3. Методику спецкурсу «Професійно-мовленнєва культура» як варіативного складника спортивних дисциплін і навчально-методичного комплексу, який використовувався в професійній підготовці майбутніх фахівців фізичного виховання.

4. Технології та засоби формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання (електронні посібники, онлайн-інструменти тощо).

Апробація результатів дослідження. Основні матеріали та висновки доповідалися на наукових і науково-практичних конференціях різного рівня, серед яких: *міжнародні* – «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури» (Київ, 2011, 2013, 2015, 2017), «Основні напрями підготовки сучасного вчителя: глобалізація, стандартизація, інтеграція» (Умань, 2014), «Тенденції розвитку вищої освіти в Україні: європейський вектор» (Ялта, 2014), «Dny vědy – 2013» (Прага, 2013), «Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві» (Луцьк, 2012, 2014), «Сучасні технології формування особистості фахівця з фізичного виховання, спорту та здоров'я людини» (Чернігів, 2012), «Молода спортивна наука України» (Львів, 2015), «Реалізація здорового способу життя сучасні підходи» (Дрогобич, 2013, 2015, 2017), «Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві» (Луцьк, – Світязь, 2012, 2015), «Актуальні питання гуманітарних наук» (Дрогобич, 2016), «Humanities and Social Sciences: Achievements and Perspectives» (Вієна, 2016); «Фундаментальные и прикладные исследования: современные научно-практические решения и подходы» (Баку, 2017); *всеукраїнські* – «Фізична культура, спорт та здоров'я нації»; (Вінниця, 2012), «Здоров'я людини у сучасному суспільстві» (Сімферополь – Судак, 2012), «Теоретико-методичні основи організації фізичного виховання молоді» (Львів, 2012), «Формування здорового способу життя

студентської та учнівської молоді засобами освіти» (Кам'янець-Подільський, 2012), «Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми та перспективи» (Дрогобич, 2013), «Безпека життєдіяльності і охорона здоров'я дітей і молоді ХХІ сторіччя: сучасний стан, проблеми та перспективи» (Переяслав-Хмельницький, 2014), «Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи та корекційної освіти» (Дрогобич, 2015); *регіональні* – «Актуальні проблеми організації фізичного виховання студентської молоді Львівщини» (Львів, 2011).

Основні положення і результати дослідження систематично обговорювалися на наукових семінарах і засіданнях кафедри спортивних дисциплін та методики їх викладання Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (2012–2017 рр.).

Дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук «Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до викладання основ безпеки життєдіяльності в загальноосвітній школі» за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти захищено в 2005 р. в Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка. Матеріали кандидатської дисертації у тексті докторської дисертації не використовувалися.

Публікації. Результати дослідження висвітлено у 40 наукових публікаціях автора (20 – одноосібні), з яких 27 відображають основні наукові результати дисертації (зокрема, 2 монографії (1 одноосібна 28,12 др. арк.), 6 статей у зарубіжних наукових виданнях та 4 статті у вітчизняних наукових виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз), 7 – апробаційного характеру, 6 публікацій, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (583 найменування, з них 24 – іноземними мовами) та 20 додатків на 116 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 549 сторінок друкованого тексту, основний зміст викладено на 361 сторінці. Роботу ілюстровано 16 таблицями та 23 рисунками.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, об'єкт, предмет дослідження, сформульовано його гіпотезу та основні завдання; розкрито концепцію дослідження, визначено нормативну базу, викладено методологічні та теоретичні основи, охарактеризовано методи дослідження, визначено експериментальну базу та описано етапи організації дослідження; розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів; подано відомості про впровадження, апробацію та опублікування результатів дисертації; указано структуру та обсяг дисертації.

У **першому розділі** – «Формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання як педагогічна проблема» – розглянуто передумови формування професійно-мовленнєвої культури, здійснено аналіз траєкторії руху професійно-мовленнєвої культури та основних її дефініцій,

розкрито структуру, критерії та рівні сформованості професійно-мовленнєвої культури фахівців фізичного виховання.

Проблемно-тематичний підхід до систематизації опрацьованої інформаційної бази засвідчив, що процес обміну інформацією під час освітнього процесу в дослідженнях і сучасних наукових працях А. Годлевської, А. Капської, В. Ковальчука, О. Романишиної, Л. Оршанського, В. Пасинок розглядається в більшості випадків як прикладна проблема підготовки фахівців педагогічних і непедагогічних спеціальностей. З'ясовано, що сучасні наукові дослідження присвячені вивченню різних аспектів формування комунікативної культури (С. Александрова, Т. Вижимова, О. Гаврилюк, В. Полторацька), особливостей формування продуктивного стилю спілкування (С. Капітанець, Г. Мешко, С. Оганесян); професіоналізму, професійній культурі, професійній компетентності (О. Дубасенюк, В. Кремень, Н. Кузьміна, В. Лозова, І. Підласий, В. Семиченко, С. Сисоева).

У процесі аналізу наукової літератури виявлено напрацювання змісту професійної підготовки фахівців фізичного виховання в науковому доробку Р. Ареф'єва, Г. Генсерук, Л. Демінської, Р. Карпюка, А. Коноха, Є. Павлюка, О. Тимошенко, Б. Шияна, Ю. Шкрєбтія та ін. Як професійно педагогічний складник комунікативна компетентність характеризується спрямованістю та функціями, у структурі якої можна виділити: професійну компетентність (О. Гура, Н. Кузьміна); професійне мовлення (А. Волошина, Л. Головата, Н. Соболев, Л. Паламарчук, В. Усатий); професійно-педагогічну комунікативну компетентність (Ю. Ємельянов, Н. Самсутіна). Як загальнонаукова категорія вона є складником системи навчання і виховання у ВНЗ фізкультурного профілю підготовки.

Установлено, що систематично та комплексно професійно-мовленнєва культура фахівців фізичного виховання практично не досліджувалась.

З огляду на концепцію дослідження й характерні тенденції розвитку теорії та практики фізичного виховання виокремлено передумови, які сприяли вивченню проблеми: *соціально-філософські* (розкривають онтологічно-діалогічний напрям розвитку комунікації); *психолого-педагогічні* (характеризують інформаційно-технологічний напрям); *оздоровчо-педагогічні* (розглядається пізнавальний напрям).

Установлено, що кожна із передумов зумовлена низкою суспільно-політичних, структурно-організаційних, галузевих освітніх і змістово-технологічних чинників, що допомогло чіткіше окреслити систему формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання.

Вивчення філософсько-культурологічних основ проблеми формування професійно-мовленнєвої культури фахівців фізичного виховання дало можливість констатувати, що нині у дослідженні феномена професійно-мовленнєвої культури можна спостерігати наявність різних освітніх траєкторій руху до трактування цього явища, його структурних компонентів, але існує єдність поглядів учених різних галузей науки в таких питаннях: розуміння мовлення, комунікації, професійної культури як частини загальної культури особистості, визнання

ключової ролі мовної культури в досягненні ефективності професійної діяльності, становленні професійної майстерності фахівця.

За результатами емпіричних досліджень прослідковується низький рівень загальної та мовної культури фахівців фізичного виховання, відверто бідний словниковий запас, нерозвинені навички публічного виступу.

Аналіз стану роботи фахівців фізичного виховання підтвердив гіпотезу про потребу чіткого планування освітнього процесу з формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання. Існує низка об'єктивних чинників, не врахованих у освітньо-професійній програмі підготовки фахівців, що істотно знижує ефективність процесу фізичного виховання.

Для перевірки гіпотези проведено підрахунок рангової кореляції Спірмена, що показав відсутність значимого зв'язку між оцінкою професійної успішності та оцінкою вербальної та невербальної комунікації. Коефіцієнт кореляції за вибіркою досвідчених вчителів $r=0,48$, а за вибіркою молодих вчителів $r=0,200$. В уявленнях педагогів зв'язок між професійною успішністю вчителя фізичної культури та вербальною і невербальною комунікацією відсутній. Фахівець фізичної виховання із невисоким рівнем професійної успішності може високо оцінювати себе як професіонала, занижуючи значимість міжособистісних відносин з учнями і застосуванням вербальних і невербальних засобів комунікації.

Отже, вивчивши та проаналізувавши наукові дослідження, присвячені означеній вище проблемі, ми можемо констатувати, що професійно-мовленнєва культура – це інструмент самореалізації студента в контакті з іншими студентами шляхом формування професійної компетентності: спроможність вибрати і реалізувати програми мовної поведінки залежно від здатності студента орієнтуватися в різноманітних ситуаціях; оцінювати ситуації (ураховуючи тему, завдання, установки на заняттях); мовленнєвої компетентності: як механізму сприйняття і продукування; культурної компетентності: уміння створювати сприятливий клімат спілкування, позитивне враження про себе, уміння уважно слухати, прийоми розрядки негативних емоцій, уміння захищатися від небажаних співрозмовників, уміння ставити питання та відповіді, техніку заперечень і доказів, використання безконфліктного спілкування; розуміння професійної культури як частини загальної культури особистості, визнання ключової ролі мовної культури в досягненні ефективності професійної діяльності, становленні професійної майстерності фахівця.

Установлено, що для формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання є потреба у відповідних критеріях для оцінювання її складників: інформаційно-когнітивний критерій допоможе оцінити повноту, системність і міцність професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання і значення дидактичних методів у її формуванні. Особистісно-вольовий критерій оцінює рівень сформованості культури і її залежність від поведінки студента, свідоме ставлення до людей і потребу в правильності спілкування. Рефлексивно-операційний критерій як діяльнісний дає змогу оцінити комунікативні вміння майбутнього фахівця фізичного виховання.

Цим критеріям відповідають рівні засвоєння навчального матеріалу: репродуктивний, продуктивно-перетворювальний і творчий.

У другому розділі – «Вітчизняний і зарубіжний досвід формування професійно-мовленнєвої культури фахівців фізичного виховання» – проаналізовано вітчизняні і зарубіжні системи освіти, їхню роль на формування професійно-мовленнєвої культури, визначено поняття культури та мовної компетентності в працях вітчизняних і зарубіжних учених.

Порівняльний аналіз вітчизняних і зарубіжних систем освіти є основою позитивного досвіду розвитку комунікації як одного зі змістових компонентів професійної освіти, що дає змогу виокремити поетапний вплив освіти на формування особистості, зумовленої до комунікації. Аналіз джерельної бази дослідження надав можливість виявити зміну етапів розвитку комунікації не так в індустріальних революціях, як у психологічній перебудові комунікаторів, поштовхом до чого, як правило, були революції та суспільні зміни. У процесі дослідження висвітлено тенденції розвитку зарубіжної освіти: бінарну й унітарну, що мають позитивний вплив на розвиток професійної освіти в Україні.

Доведено потребу використання зарубіжного досвіду формування професійно-мовленнєвої культури за трьома аспектами: соціокультурним, що характеризує фізичну культуру й відносно стабільний, традиційний, і інокультурний вплив, динаміку соціальної стратифікації суспільства, культурну орієнтацію його громадян, позитивну соціальну мотивацію людини; психологічним, що розкриває взаємозв'язок зовнішнього та внутрішнього мовлення, мовлення і мислення, мотивацію мовлення, особистісну установку в процесі мовленнєвого акту, адекватність ситуації формам мовлення; педагогічним, що формує професійні мовленнєві уміння, систему знань в органічній єдності з практичними діями, потрібними в професійній діяльності.

Упродовж XIX–XXI ст. зарубіжні науковці (М. Бахтін, Р. Ладо (R. Lado), Е. Ліч (E. Leach), Г. Хойджер (H. Hoijer), Е. Сапір (E. Sapir) визначали культуру спілкування як частину культури поведінки людини в суспільстві. Певною мірою культура окреслюється сукупністю форм щоденної поведінки людини (у побуті, спілкуванні з іншими людьми), моральні та естетичні норми, мовленнєвий етикет ґрунтуються на комплексній системі формування культури спілкування.

Значний внесок у розвиток теорії та практики комунікації зробили К. Апел (K. Apel), М. Бубер (M. Buber), які не лише користувалися визначальним принципом інтеграції людей у «комунікативну спільноту», а й доклали значних зусиль для популяризації комунікативної відповідальності. Значний внесок у розвиток взаємозв'язку особистості із середовищем зробили Б. Ананьєв, Л. Виготський, визначивши індивіда, об'єкта та суб'єкта цінністю суспільно-історичного процесу як зв'язок між інтеріндивідуальною структурою соціального цілого, до якого належить особистість, та інтраіндивідуальною структурою самої особистості. Праці С. Рубінштейна розкривають теорію детермінізму в єдності свідомості та діяльності, що дає змогу виявити взаємодію навколишнього середовища з комунікативною діяльністю.

Історична ретроспекція передумов розвитку комунікації сприяла виокремленню трьох етапів розвитку теорії комунікації в дослідженнях зарубіжних науковців: на першому (філософському) етапі концепція Ю. Хабермаса (J. Habermas) розкриває теорію комунікативного досягнення шляхом взаєморозуміння між суб'єктами суспільного процесу; на другому (особистісно-соціальному) етапі зазначено практичну значущість мови і стверджено про зростання значення культури комунікації для суспільства, залишаючи при цьому в центрі уваги особистість і суспільство як показник комунікативної взаємодії. Значний внесок у розвиток культури комунікативної компетентності зробили: Ш. Ремзі (S. Ramsey), Лаура Н. Салганік (Laura N. Salganik), Домінік С. Рихен (Dominique S. Rychen), Ю. Модзер (U. Moser), В. Джон Констант (W. John Konstant), Дж. Спектор (J. Spector), Майкл-де-ла Теха (Michael-de la Teja), П. Ходкінсон (P. Hodgkinson), М. Іссіт (M. Issit). Науковці характеризують комунікативну компетентність як процес задоволення індивідуальних, соціальних потреб особистості.

Конструктивний пошук етапів розвитку освіти і культури, комунікації і компетентності дав змогу виявити третій етап – методологічний, що розкриває професійно-мовленнєву культуру викладача під час процесу навчання студентів як складник культури мовлення та вміння її використання з урахуванням певної комунікативної ситуації. Установлено, що Ф. Деннінґхауза (F. Denninghaus), Д. Монтгомері (D. Montgomery), Д. Херольд (G. Herald) розкривають поняття «культура комунікації» як морально-практичну діяльність, що здійснюється в процесі педагогічної взаємодії, спрямованої на формування уявлень про гуманне ставлення до людей, їхні потреби в дружбі, самоствердженні в колективі; умови переходу на вищий рівень особистісного розвитку. Водночас К. Роджерс (K. Rodgers) виділяє основним принципом розвитку комунікативної компетентності фахівця особистісно орієнтовану педагогіку, де мова як частина загальної комунікації суспільства формує внутрішній і зовнішній світ людини.

У третьому розділі – «Методологічні основи формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання у вищих навчальних закладах освіти» – розкрито питання філософських принципів до системи формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання, обґрунтовано класифікацію загальнопедагогічних підходів до системи формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання.

У виборі методологічних орієнтирів проведено узагальнення філософських ідей, закономірностей, принципів, підходів, що застосовуються в процесі наукового пізнання та практичної діяльності й сприяють обґрунтуванню та реалізації системи професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання у вищих навчальних закладах освіти.

Проведений аналіз основ формування в студентів професійно-мовленнєвої культури з урахуванням специфіки дисциплін, що базуються на логіці впорядкованої системи такого процесу, що містить сукупність понять, термінів,

категорій, дефініцій (професійна підготовка, професійна культура, мовленнєва культура).

Аналіз діалектичних законів і категорій дав змогу визначити загальні методологічні принципи: об'єктивності, конкретності, історизму, науковості, діалектичності, детермінізму, професійної спрямованості, зв'язку теорії з практикою.

На основі цих принципів визначалися загальнопедагогічні підходи, які служать своєрідною проміжною методологією між філософією та фундаментальними теоретико-методологічними положеннями освіти. Особливістю загальнопедагогічних підходів можна вважати поєднання в їхньому змісті окремих властивостей, ознак, понять багатьох наук і філософських категорій. До числа загальнопедагогічних підходів, що використовувалися у формуванні професійно-мовленнєвої культури, належать: системний (зорієнтований на розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення різноманітних типів зв'язку, що підкреслюється в працях Н. Волкової, В. Гриньової, Л. Савенкової); ціннісно-діяльнісний, орієнтовано діяльнісний (орієнтують, що культура мовлення є цінністю в системі підготовки студентів, формується в професійній діяльності поетапно (І. Цар, Ю. Драгнев); особистісно орієнтований, особистісно-діяльнісний (указують на професійне мовлення студентів на основі їхнього особистісного розвитку, забезпечують усвідомлення студентом себе як особистості, виявлення і розкриття своїх педагогічних здібностей (Н. Волкова, Н. Котух, В. Полторацька, Л. Савенкова І. Цар, О. Цимбалюк, Б. Яковлев); індивідуальний (сприяє формуванню в студентів професійної культури в умовах освітнього процесу у ВНЗ (О. Романишина, В. Чайка); культурологічний підхід (аксіологічний) – дає можливість розглядати здоров'я, здоровий спосіб життя, здоров'язбережувальну компетентність і ґрунтується на філософському вченні (аксіології) про моральні, етичні, культурні цінності як смислоутворювальні основи людського буття, що визначають напрями і вмотивованість людського життя, діяльності, вчинків (Д. Воронін, В. Гриньова); інформаційно-технологічний підхід – формує інформаційну культуру в студентів як передумову професійного розвитку фахівця з відповідним застосуванням технологій у фаховій підготовці (Ю. Драгнев); комунікативний підхід (комунікативно орієнтований, комунікативно-діяльнісний) – сприяє оволодінню мовними засобами спілкування, спрямованими на їхнє практичне застосування в мовленнєвій діяльності, формування в процесі практичної діяльності комунікативних здібностей студентів (Т. Груба, Г. Лещенко, Т. Кушнір, Ю. Пассов); компетентнісний підхід (компетентнісно орієнтований, компетентнісно-комунікативний) – спрямований на розвиток умінь в усіх видах мовленнєвої діяльності, оволодіння мовними засобами спілкування, (Н. Бібік, О. Вознюк, О. Дубасенюк, К. Короленко); функціональний підхід (функціонально-комунікативний) – дав змогу оцінити засвоєння мовних засобів у досягненні комунікативної мети, є вищою сходиною в методиці вивчення мови взагалі, мовлення як засобу для розвитку студента, розглянути мовленнєву діяльність як процес і результат дії, як структурний елемент будь-якої діяльності

(Л. Паламар), виявити потребу знань для міжособистісної взаємодії та педагогічного спілкування як видів, функцій та взаємних контактів учасників навчального процесу.

У четвертому розділі – «Обґрунтування системи формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання та її моделювання» – розкрито питання педагогічних умов формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання, визначено структурно-функціональну модель системи формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання.

Формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання є одним із важливих у професійній підготовці. Цей процес здійснюється шляхом використання концептуальних положень, покладених в основу системи формування професійно-мовленнєвої культури фахівців, яка реалізувалася впродовж трьох етапів дослідження: пропедевтичного, організаційно-інформаційного та результативного.

Першим складником системи було обрано цільові орієнтації: соціальні, дидактичні, виховні та розвивальні (В. Єремєєва). Вибір таких орієнтацій зумовлений низкою факторів: дидактичні орієнтири налаштовують на оволодіння знаннями і засобами мовленнєвої діяльності, формування індивідуального стилю, що пов'язано з особистісно орієнтованим підходом; розвивальні орієнтири активізують розвиток загальнонавчальних умінь і навичок; виховні орієнтири аргументують потребу студента в самовизначенні та саморозвитку; соціальні орієнтири сприяють оволодінню дієвими зразками та моделями професійної діяльності, соціального життя, суспільно значущими цінностями.

Важливим складником авторської системи є комплекс специфічних принципів, якими керувалися під час розробки та реалізації системи формування професійно-мовленнєвої культури: принцип надання пріоритету в навчанні мови як складника професійно-мовленнєвої культури, що сприяло розвитку вмінь спілкуватися; принцип детермінізму; принцип спрямованості в розгляді мовних одиниць під час вивчення матеріалу; принцип конкретності; принцип вивчення мовних одиниць у єдності їхніх змісту, форми, функцій; принцип об'єктивності; використання спеціально укладеної системи вправ і завдань на основі зв'язних текстів різних типів, жанрів, стилів мовлення, що є основою реалізації принципу зв'язку теорії з практикою; створення системи ситуативних завдань (Ю. Васьков, Л. Паламар).

З огляду на специфічні принципи до системи формування було введено методологічні й педагогічні підходи: системний, діяльнісний, аксіологічний, особистісно орієнтований, індивідуальний, культурологічний, інформаційний, комунікативний, компетентнісний, функціональний.

Обираючи для дослідження системний підхід до формування професійно-мовленнєвої культури, урахували праці вітчизняних дослідників. За А. Конохом, В. Савченко, системний підхід спрямововано на розкриття цілісності об'єктів дослідження, виявлення в них різноманітних типів зв'язків і зведення їх в єдину систему, тому організаційна структура професійної підготовки у вищій

школі повинна мати таку спрямованість. Наукова цінність системного підходу полягає в тому, що він відображає світоглядний рівень дослідження, є універсальним методом пізнання, технологією дослідження. Досліджуючи положення *системного підходу*, визначили, що цей підхід потребує розгляду того чи іншого явища як частини макроструктури, підпорядкованої її закономірностям. Цей підхід орієнтовано на інформатичну підготовку студентів. Використання системного підходу дозволило виділити структурні елементи, внутрішні та зовнішні зв'язки, процеси управління системними елементами (форми, методи, засоби, ситуативні завдання, готовність викладачів і студентів до їх застосування).

Для реалізації *діяльничного підходу* обов'язковим був етап набуття знань, умінь і навичок, що уособлюють практичний досвід людини. У формуванні професійно-мовленнєвої культури особливу складність становить потреба зіставлення професійно-мовних знань і реального мовного досвіду студента. На перших етапах навчання студент має недостатній професійний мовний досвід, тому увагу було спрямовано на формування професійно-мовленнєвої культури шляхом залучення студентів під час практики до активного мовного спілкування в реальних умовах майбутньої професійної діяльності. За цих умов оптимізувалася здатність студентів установлювати зв'язок між знаннями й ситуацією, здійснювати дію, що допомагає розв'язати проблему.

Культурологічний підхід як конкретно-наукова методологія пізнання й перетворення ґрунтується на аксіології – ученні про цінності та ціннісну структуру світу. Культурологічний підхід передбачав ознайомлення студентів з культурою як системою цінностей. Цей підхід сприяв формуванню професійно-мовленнєвої культури фахівців фізичного виховання. Саме культурологія висунула нову загальну концепцію створення оптимальних умов засвоєння загальнолюдської і національної культури, усвідомлення і самореалізації особистістю своїх культурних потреб, інтересів і здібностей. Освітнє середовище має стати культурно-освітнім, де здійснюється культурний розвиток особистості, набуття нею досвіду культурної поведінки, надання їй педагогічної допомоги і підтримки в культурній самоідентифікації та самореалізації творчого потенціалу.

Вибір *аксіологічного підходу* сприяв підготовці до професійної діяльності як особливо-значущої цінності майбутніх фахівців фізичного виховання, напрацюванню в них потреби в оволодінні знаннями про цінності професійної діяльності, уміннями зіставляти засвоєні професійні цінності з актуальною системою цінностей і перетворювати наявне ставлення до професійної діяльності в ціннісне.

Наступним підходом, який суттєво вплинув на формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання, обрано *особистісно орієнтований*. У загальному вигляді особистісно орієнтоване навчання пов'язано з конструюванням такої освіти, у якій створюються умови, що забезпечують розвиток особистості майбутнього фахівця фізичного виховання, базується на таких вихідних положеннях: пріоритет індивідуальності особистості студента як основного носія суб'єктного досвіду в оволодінні майбутньою професією; цілеспрямована взаємодія щодо становлення професійної позиції

суб'єктів освіти в процесі різноманітної професійної діяльності, а також використання в навчальному процесі таких форм і методів навчальної діяльності, педагогічних технологій і методик, які забезпечують підготовку компетентного фахівця, що володіє високою кваліфікацією (Ю. Васьков, Л. Суценко, та ін.).

У процесі формування професійно-мовленнєвої культури в студентів на факультетах фізичного виховання використовувався *індивідуальний підхід*. Цей підхід був спрямований на пошук можливостей гармонійного поєднання індивідуальних і колективних форм навчання, їхнього взаємного доповнення, тобто використання в колективних формах елементів самостійної пізнавальної діяльності студентів.

Вибір *компетентнісного підходу* передбачав комплексне оволодіння знаннями й уміннями, засобами професійного мовлення, що забезпечує формування особистісних і професійних якостей, які впливають на успішність їхнього використання в різних сферах соціальної практики, і детермінує потребу постійного саморозвитку. Було визначено, що компетентнісний підхід сприяє зміні системи обов'язкового формування складників компетентностей, які формуються в студентів на основі оновлення системи формування професійно-мовленнєвої культури.

Комунікативний підхід передбачав підсилення комплексного впливу факторів, що перебувають у взаємозв'язку, підсилюють дію один одного. Цей підхід є універсальним у формуванні професійно-мовленнєвої культури в майбутніх фахівців фізичного виховання. Комунікативний підхід (М. Бахтін, Т. Іванова) заснований на ідеях, які спираються на методологічну основу про те, що мислення особистості в процесі формування має вступати в діалогічне спілкування з попередніми формами культури, а також із представниками різних поколінь, які взаємодіють у єдиному часовому просторі, при цьому сам процес спілкування всіх учасників освітнього процесу набуває вільного характеру. Крім того, цей підхід спирається на толерантність як психологічну характеристику виховного процесу. Комунікативний підхід має смислово-ціннісну орієнтацію, вищими смислами й цінностями якого є взаєморозуміння між суб'єктами взаємодії.

Важливим складником системи формування професійно-мовленнєвої культури були педагогічні умови. Вибір педагогічних умов відбувався на основі обраних методологічних і педагогічних підходів. При цьому використовувалися навчальні ситуації оволодіння професією, передбачалося, що студенти будуть спроможні згодом їх використовувати залежно від типу завдань.

Перша педагогічна умова зумовлена формуванням освітньо-комунікативного середовища для розвитку мотивації майбутніх фахівців фізичного виховання. Цьому процесу сприяє доступність усіх ліцензійних вимог та засобів в інформаційному просторі для студентів, налаштування їх на дистанційне використання навчального процесу, а також використання мережі Інтернет як одного із засобів мовленнєвої комунікації. Ефективними виявилися такі форми роботи: майстер-класи, зустрічі із відомими спортсменами та тренерами, провідними фахівцями фізичної культури та спорту, олімпійськими чемпіонами. Вони допомагають створити ціннісну мотивацію до занять

фізичними вправами та зробити вибір майбутньої професії. Майбутнє сучасної загальноосвітньої школи визначається особистістю компетентного учителя, спроможного виконувати багатофункціональну професійну діяльність на високому рівні. Особливої уваги потребує вирішення проблеми якісного формування функціонально-професійного майбутнього фахівця фізичного виховання за умови врахування нормативних, загальнопедагогічних, професійно-педагогічних, загальносоціальних чинників.

Друга педагогічна умова була реалізована шляхом упровадження спецкурсу «Професійно-мовленнєва культура» для формування комунікативно-професійних знань студентів. Розроблений спецкурс дав змогу розв'язати проблему впливу інформаційного простору на суб'єкт спілкування з урахуванням відносин, їхніх установок, цілей, намірів, що часто призводить не тільки до руху інформації, але й до уточнення й збагачення тих знань, відомостей і думок, якими обмінюються студенти під час освітнього процесу.

Основними показниками сформованості професійно-мовленнєвої культури є ціннісне ставлення до мовної культури, комунікативних якостей, комунікативної компетентності фахівців фізичного виховання, що дало змогу підібрати теми для спецкурсу «Професійно-мовленнєва культура», який сформує механізм сприйняття і продукування інформації.

Для підвищення рівня професійно-мовленнєвої культури студентів було використано такі форми роботи: лекції з мовної спортивної термінології, тренінги, рольові та ситуативні ігри на практичних заняттях із спортивних дисциплін. При цьому використовувались інтерактивні методи навчання: навчальні дискусії, діалоги, метод дебатів, інтерактивні, проблемно-пошукові, моделювання ситуацій, розробка конспектів, структурування тем уроків, виховних заходів, творчі звіти з педагогічної практики, активна участь у науково-дослідній роботі, у конкурсах і олімпіадах, тематичних конференціях, що впливає на розвиток моральної вихованості, додержання здорового способу життя; стимулювання позитивної та попередження негативної поведінки; соціального проектування; відкритої трибуни; ситуаційно-рольової гри; соціально-психологічного тренінгу; інтелектуального аукціону; «мозкової атаки»; аналізу соціальних ситуацій з морально-етичним характером, що дасть змогу навчити студентів оцінювати ситуацію, визначати цілі, ставити завдання, визначати шляхи та засоби їхнього вирішення, усувати бар'єри, уникати конфліктів.

У ході освітнього процесу склалися картки для спостереження за спільною діяльністю викладача та студента від стадії підготовки до спільного аналізу результатів і педагогічного коментаря, за якими проведено визначення ефективності занять. Це дало змогу: змоделювати та реалізувати квазіпрофесійні ситуації, використати дистанційне навчання в освітньому процесі; використати на практичних заняттях інноваційні методи, активні форми та інтерактивні методики навчання для ефективно мовної взаємодії в професійно значимих ситуаціях; сформувати вміння аналізувати мовлення (дикцію, наголоси, техніку й тактику), змінювати текст залежно від ситуації спілкування і характеру аудиторії, вибирати відповідні вербальні та невербальні засоби спілкування, використовувати різні

прийоми мовної взаємодії, що відбиває професійно-мовні аспекти їхньої майбутньої професійної діяльності.

Третя умова стосується організації комунікативної взаємодії під час практичних занять і педагогічної практики. Важливим підходом в організації діалогічної взаємодії викладача та студента є науково-дослідна робота та педагогічна практика студентів, у процесі яких формується професійно-мовленнєва культура як інструмент самореалізації студента.

У процесі дослідження встановлено, що розвиток системи професійної освіти майбутніх фахівців фізичного виховання ґрунтується на глибоких знаннях фахових дисциплін та дисциплін за вибором студентів і які перебувають у прямій залежності від обсягу та якості знань, особистісно орієнтованих технологій навчання і моделювання процесу комунікації та його управління, що дає змогу з'ясувати гостру потребу наповнення освітніх програм професійними компетентностями для певного рівня сформованості професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання. Ще одним складником системи формування професійно-мовленнєвої культури фахівців фізичного виховання є виокремлення структурних компонентів їхньої підготовки: ціннісно-мотиваційного, рефлексивно-змістового, особистісно-діяльнісного. Ціннісно-мотиваційний компонент впливає на професійно-педагогічну спрямованість майбутніх фахівців фізичного виховання, а також потребу афіліації й альтруїзму в їхній майбутній діяльності; інтерес до засвоєння нового матеріалу; активність на заняттях; бажання отримати високу оцінку дає змогу виявити недостатність мотивації до занять фізичними вправами. Рефлексивно-змістовий компонент наповнює освітній процес предметно до системи наукових знань, навичок і вмінь, потрібних майбутньому фахівцю фізичного виховання. Підібрано форми, методи та засоби, які забезпечують особистісний розвиток студентів у навчально-пізнавальній діяльності; їхню загальну та професійну підготовку; розв'язують завдання освітньо-виховних систем; забезпечують єдність навчання, виховання, розвитку і самовдосконалення студентів. Особистісно-діяльнісний компонент розкриває якість оволодіння методичними вміннями та навичками; реалізацію їх у практичній діяльності; є виявом рівня оволодіння професійно-мовленнєвою культурою.

Система формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання підсилює структурні компоненти та актуалізує проблему в умовах ВНЗ. Це пояснюється тим, що ефективність підготовки фахівців залежить від упевненості студентів у правильності обраної професії, спрямованості стати професіоналами. Система має забезпечити формування в студентів ціннісного ставлення до мови і мовлення як основного інструменту самореалізації особистості в контакті з іншими студентами; оволодіння професійною термінологією; механізму сприйняття та продукування інформації, навички вибору та реалізації програми мовної поведінки залежно від ситуації (мети, завдань та установок).

Взаємозв'язок між складниками системи відображено в структурно-функціональній моделі (рис. 1).

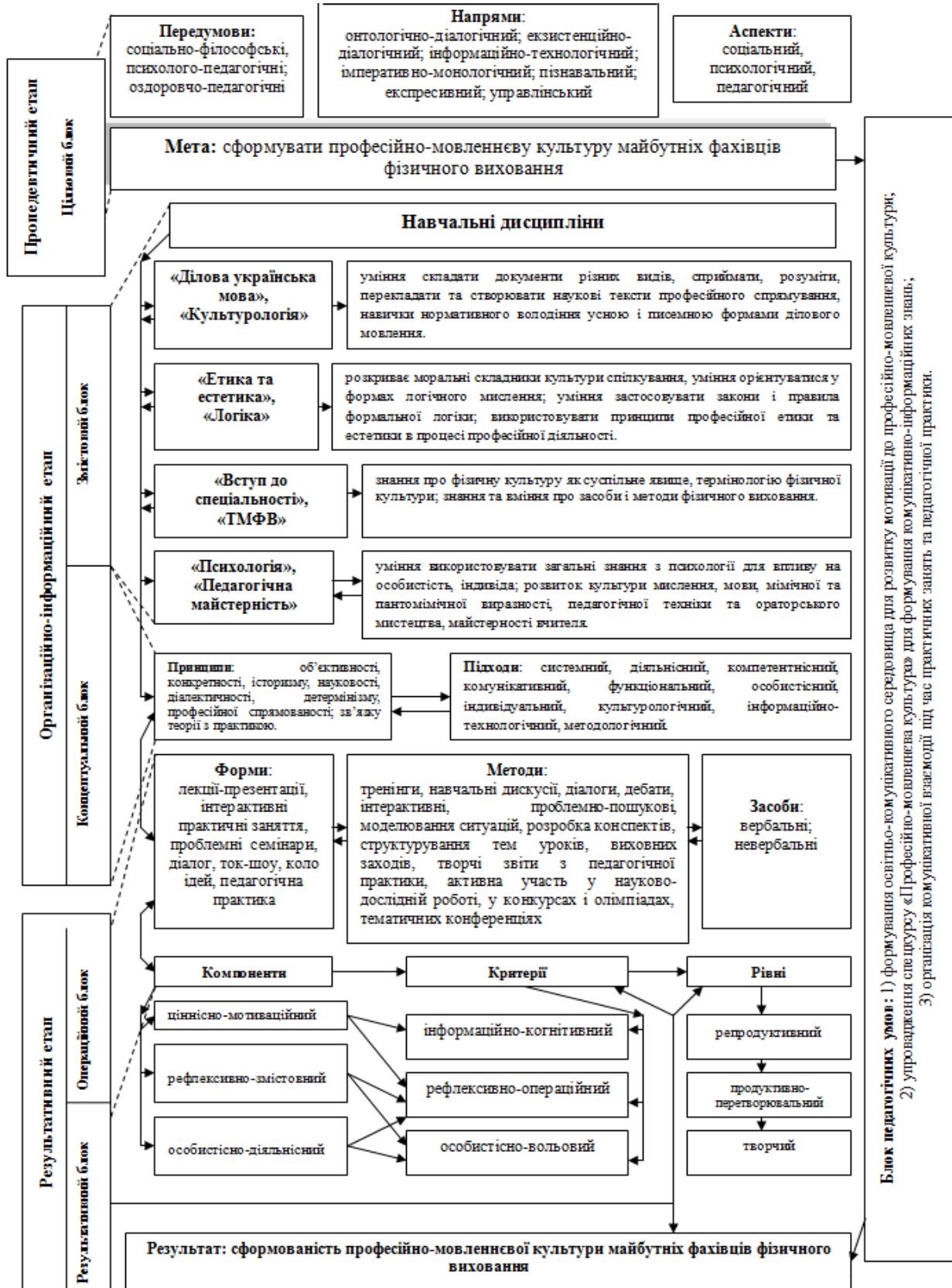

Рис. 1 Структурно-функціональна модель системи формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання

У п'ятому розділі – «Перевірка дієвості впровадження системи формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання» –

розроблено програму експериментального дослідження системи формування професійно-мовленнєвої культури в студентів на факультетах фізичного виховання, показано результати дослідження й їхню перевірку.

Упровадження нових підходів і технологій в освітній процес ВНЗ активізує підготовку майбутніх фахівців до професійної діяльності. Результати констатувального етапу експерименту (підрозділ 1.3) показали недостатній рівень сформованості професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання. Із метою підвищення якості підготовки фахівців та встановлення рівня сформованості професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання було проведено формувальний етап експерименту, на якому перевірялася дієвість системи формування такої культури. У загальному вигляді робоча гіпотеза передбачала позитивний вплив системи на формування в майбутніх фахівців фізичного виховання професійно-мовленнєвої культури.

Експериментальне дослідження системи формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання проводилося впродовж 2011–2016 рр. за п'ятьма етапами науково-педагогічного пошуку (на базі Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, Ізмаїльського державного гуманітарного університету, Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»). До експерименту на різних етапах було залучено 346 студентів, 104 фахівці фізичного виховання.

Студенти в кожному ВНЗ були поділені на КГ і ЕГ. Загальна кількість студентів в КГ становила 128, а в ЕГ – 126. В експериментальних групах систематично використовували інноваційні методи в процесі комплексної реалізації сукупності визначених педагогічних умов формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання й реалізації специфічних принципів мовленнєвої діяльності таких фахівців. У розділі розкрито сутність методики впровадження системи формування професійно-мовленнєвої культури в освітній процес на факультетах фізичного виховання вищезазначених ВНЗ. Виконання зазначених завдань не можливе без розроблення та застосування науково-методичного комплексу для супроводу системи формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання. Складниками комплексу є: мета, зміст, форми та методи, пакет методичних рекомендацій, спецкурс «Професійно-мовленнєва культура» і завдання до нього.

Суб'єктами управління процесом формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання в умовах ВНЗ є викладачі дисциплін психолого-педагогічного циклу, спортивних дисциплін, теорії та методики фізичного виховання, керівники педагогічної практики. Для оцінювання системи формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання використано критерії (інформаційно-когнітивний, рефлексивно-операційний, особистісно-вольовий). Інформаційно-когнітивний критерій забезпечував оцінювання повноти, системності та міцності знань і вмінь майбутніх фахівців фізичного виховання; рефлексивно-операційний критерій

передбачав орієнтацію студента на ефективні засоби діяльності, визначав вміння майбутнього фахівця фізичного виховання планувати, організовувати, контролювати та корегувати освітню роботу на уроках; особистісно-вольовий критерій оцінював уміння використовувати професійно-мовленнєву культуру як механізм самореалізації для розв'язання професійних ситуацій, свідоме ставлення до людей, формування свідомості до стійкої потреби в правильності спілкування на практичних заняттях. Рівнями їхньої сформованості обрано: низький (репродуктивний), середній (продуктивно-перетворювальний) і високий (творчий). При розробці критеріїв оцінювання системи формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання, важливий оптимальний вибір принципів, підходів і методів навчання.

Для визначення рівнів сформованості професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання (високий, середній і низький) на заключному етапі оцінювання використовували такі методи: анкетування, тестування, опитування, бесіди тощо. Показники табл. 1 відображають дієвість впливу системи формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання на якісні характеристики мовлення. Такими ознаками було обрано: тембр голосу, звуковий діапазон слів, швидкість мовлення, термінологічні висловлювання, «слова-бур'яни».

Таблиця 1

**Середній бал показників сформованості якісних ознак мовлення
в студентів на першому та третьому етапах дослідження**

№ з/п	Назва ВНЗ	Етапи експерименту	Показники									
			Тембр голосу		Звуковий діапазон слів		Швидкість мовлення		Термінологічні висловлювання		«Слова-бур'яни»	
			КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
1.	ДДПУ	I	3,55	3,53	3,5	3,74	3,45	3,58	3,68	3,68	3,36	3,58
		III	3,68	3,82	3,55	3,82	3,38	4,18	4,09	4,05	3,64	3,95
2.	КПНУ	I	3,43	3,50	3,90	3,64	3,52	3,77	3,62	3,55	3,95	3,64
		III	3,71	4,00	3,62	3,95	3,76	3,77	3,71	4,05	4,00	3,86
3.	ІДГУ	I	3,37	3,57	3,63	3,62	3,89	3,62	3,63	3,71	3,53	3,67
		III	3,68	4,05	3,79	3,86	3,74	4,00	3,68	4,14	3,68	3,86

Примітки: ДДПУ – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка; КПНУ – Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; ІДГУ – Ізмаїльський державний гуманітарний університет

За результатами дослідження відбулися позитивні зміни за всіма якісними ознаками мовлення. Серед якісних ознак найбільш інтенсивно відбулися зміни на

заключному етапі експерименту за ознаками: швидкість мови – 4,05 бала (ІДГУ); 4,18 бала – (ДДПУ); термінологічні висловлювання – 4,05 бала (ДДПУ; КПНУ); 4,14 бала – (ІДГУ). За іншими ознаками показники менш суттєві. Діагностика змін показників від I до III етапу дослідження визначила: найбільші позитивні зміни спостерігаються за ознакою «Швидкість мовлення» (на 0,6) у студентів ДДПУ; за ознакою «Слова-бур'яни» (на 0,37) у студентів ДДПУ; за ознакою «Звуковий діапазон слів» (на 0,31) у студентів КПНУ; за ознакою «Термінологічні висловлювання» (на 0,43) у студентів ІДГУ.

Розвиток професійно-мовленнєвої культури визначався за рівнем сформованості таких показників: ціннісного ставлення до мовної культури, сформованістю комунікативних якостей, комунікативної компетентності. Для перевірки цих показників розроблено завдання, які містили 20 прикладів, відповіді на запропоновані питання дали можливість визначити якість мовлення студентів, точність і логічність висловлювань студентів. За кількістю правильних відповідей підраховувалися результати та заносилися в табл. 2.

Таблиця 2

Результати сформованості професійно-мовленнєвої культури в студентів

Назва ВНЗ	Групи	Рівні сформованості професійно-мовленнєвої культури студентів					
		Високий		Середній		Низький	
		к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%
ДДПУ	КГ/42	5	11,90%	28	66,67%	9	21,43%
	ЕГ/39	18	46,15%	21	53,85%	0	0,00%
КПНУ	КГ/61	12	19,67%	36	59,02%	13	21,31%
	ЕГ/63	28	44,44%	35	55,56%	0	0,00%
ІДГУ	КГ/25	4	16,00%	15	60,00%	6	24,00%
	ЕГ/24	10	41,67%	14	58,33%	0	0,00%

На діагностичному етапі експерименту (I) показники рівнів сформованості професійно-мовленнєвої культури в студентів КГ і ЕГ були практично однаковими. На узагальнювальному (III) етапі відбулися суттєві зміни. Усереднивши результати усіх навчальних закладів, отримали такі результати: на високому рівні в КГ перебувало 15,83 % студентів, а в ЕГ – 44,08 %; на середньому рівні в КГ перебувало 61,88 % студентів, а в ЕГ – 55,92 %; в ЕГ відсутні студенти з низьким рівнем сформованості професійно-мовленнєвої культури, а в КГ їхня кількість становила 22,29 % студентів.

Установлено, що студенти ЕГ були активніші, вільно оперували спеціальними термінами, правильно будували речення, демонстрували швидкий темп мови і мислення.

Для перевірки запропонованої гіпотези дослідження було використано (t-критерій Стюдента). Отримані результати в КГ і ЕГ свідчать про статистичну

значущість запропонованої системи формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання.

Таким чином, результати дослідження показали своєчасність, актуальність і потребу для формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання впровадження системи такого процесу. Доведено ефективність системи формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання в умовах вищого навчального закладу, що підтвердили результати експериментального дослідження.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретико-методологічний аналіз підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та подано нове вирішення проблеми шляхом упровадження системи формування професійно-мовленнєвої культури і її структурно-функціональної моделі, що дозволило сформулювати такі **висновки**:

1. Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання залежить від сформованості в них компетентностей, потрібних для їхньої ефективної діяльності, однією з яких є професійно-мовленнєва культура. Формування професійно-мовленнєвої культури фахівця – майбутнього вчителя фізичної культури є однією з вимог забезпечення якісного освітнього процесу школярів України. Аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури дозволив виділити передумови для формування професійно-мовленнєвої культури в майбутніх фахівців фізичного виховання, як-от: соціально-філософські (онтологічно-діалогічний, екзистенційно-діалогічний напрям) як діалогічну взаємодію суб'єктів комунікації з метою відкриття смислу та духовного розвитку особистості студентів, їхнього самовизначення, саморозвитку і самоактуалізації; психолого-педагогічні (інформаційно-технологічний, імперативно-монологічний напрям) з метою передавання і отримання знань для здійснення впливу та формування світогляду, цінностей і потреб; оздоровчо-педагогічні (пізнавальний, експресивний, управлінський напрям) як взаємодію в системі освіти, у результаті якої студент усвідомлює, відкриває і пізнає себе через заняття фізичними вправами.

Професійно-мовленнєву культуру визначено як потрібний складник професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання, яка має такі траєкторії руху в освітньому процесі фізичного виховання: «комунікація», «спілкування», «мовлення», «професійне мовлення», «культура», «фізична культура».

2. Узагальнення результатів аналізу наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених дало змогу виокремити основні ідеї концепції вищої освіти, складником якої є ступенева система професійного навчання майбутніх фахівців фізичного виховання. Установлено, що успішність випускника навчального закладу фізкультурного профілю підготовки пов'язана не лише з глибокими теоретичними знаннями, а й зі здатністю самостійно їх застосовувати в нестандартних, динамічних, випадкових ситуаціях, опанувати нові підходи та методи роботи для вдосконалення власної майстерності та досягнення успіху.

На основі результатів аналізу стану професійної підготовки фахівців фізичного виховання з'ясовано, що попри функціонування мережі навчальних закладів фізкультурного профілю підготовки в Україні, недостатньо вивчено можливості системи професійної освіти фахівців фізичного виховання, відсутня чітка концепція змісту навчання, недостатнє наукове обґрунтування механізмів формування професійно-мовленнєвої культури. Основні труднощі професійної адаптації молодих фахівців пов'язані з низьким рівнем сформованості ключових компетентностей.

Вивчено змістові та методичні аспекти здійснення фундаментальної підготовки фахівців фізичного виховання за кордоном. Відтак, при реформуванні вищої освіти інших країн урахуються пріоритети збереження культурної різноманітності національних систем освіти та завдання поліпшення міжнародної співпраці, мобільності, працевлаштування студентів у європейському чи міжнародному ареалі, міжнародної конкурентоспроможності закладів вищої освіти.

На основі аналізу та порівняння досвіду професійної освіти в Україні та за кордоном визначено, що підготовка фахівців фізичного виховання в Україні потребує вдосконалення змісту відповідно до європейських тенденцій.

3. У результаті комплексного аналізу наукових праць та емпіричного досвіду виокремлено основні методологічні підходи до системи формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання, визначено їхні особливості в професійній підготовці. Окреслені підходи є теоретико-методологічним концептом зв'язку компонентів підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання і системою формування професійно-мовленнєвої культури. Особливість загальнопедагогічних підходів полягає в змісті їхніх окремих властивостей, ознак, понять багатьох наук і філософських категорій.

Реалізація методологічних підходів до формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання відбувається шляхом використання в освітньому процесі на факультетах фізичного виховання системного та діяльнісного підходів для розкриття цілісності педагогічних об'єктів і виявлення в них різноманітних типів зв'язку для формування професійного інтелекту (особистісно-діяльнісний компонент); культурологічний і інформаційно-технологічний підхід виокремлюють шляхи та орієнтири для визначення професійної позиції та індивідуально-психологічної стійкості фахівця (ціннісно-мотиваційний компонент); комунікативний, компетентнісний і функціональний підходи визначають властивості мовних засобів, сутність мовного матеріалу, мовленнєву діяльність як процес і результат дії, як структурний елемент системи формування професійно-мовленнєвої культури, що дав змогу виявити потребу знань з міжособистісної взаємодії та педагогічного спілкування як видів, функцій та сторін взаємодій учасників освітнього процесу, для визначення складників самооцінки кожного студента, формування якості професійно-мовленнєвої культури (рефлексивно-змістовий компонент).

Проектування системи формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання здійснено на основі діяльнісного підходу з використанням інтерактивних, особисто орієнтованих методик.

Використано аксіологічний підхід з метою формування світогляду, системи цінностей і потреб, умінь передавати і отримувати інформацію як орієнтацію на створення сприятливого клімату спілкування, на розвиток творчого потенціалу майбутнього фахівця. Комунікативний підхід визначав формат взаємозв'язків студент-викладач-група, важливість сформованих якостей: тембру голосу, звукового діапазону, швидкості мовлення, термінологічних висловлювань, «слів-бур'янів» у професійному мовленні студентів, сприяв їхній корекції під час освітнього процесу. Систематичне застосування різнопланових методів педагогічної діагностики (анкети, тести, усні бесіди, фізичні вправи) сприяло об'єктивному оцінюванню навчальних досягнень студентів і коригуванню динаміки навчального процесу.

Упровадження в навчальний процес комплексу навчально-методичного забезпечення (робочі програми, методичні рекомендації до організації основних форм роботи, засоби діагностики навчальних досягнень), розробленого на основі компетентнісного підходу, забезпечило високу якість формування професійно-мовленнєвої культури як складника професійної компетентності майбутніх фахівців фізичного виховання та їхнього фундаментального складника.

4. Визначено критерії сформованості професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання: інформаційно-когнітивний критерій забезпечував можливість оцінювання повноти, системності та міцності знань у формуванні професійно-мовленнєвої культури (показники сформованості – інтерес до навчання та обраної професії, здатність до самоосвіти); рефлексивно-операційний дає змогу оцінити знання і вміння студентів розв'язувати навчальні ситуації, передбачає орієнтацію студентів на ефективні засоби діяльності, визначає вміння до планування, організації, контролю та корегування навчальної діяльності, показує стабільність, допомагає одержати глибокі, гнучкі, міцні знання (показники сформованості – якість знань, рівень сформованості (тембр голосу, звуковий діапазон слів, швидкість мовлення, термінологічні висловлювання, «слова-бур'яни»); особистісно-вольовий – передбачає вміння використовувати професійно-мовленнєву культуру як механізм самореалізації для розв'язання професійних ситуацій (показники сформованості – ціннісне ставлення до культури мовлення, вміння працювати з інформацією, розв'язання завдань, вміння аналізувати контекст навколишньої діяльності).

Визначено рівні сформованості професійно-мовленнєвої культури (низький, середній і високий), подано їхню якісну характеристику та співвіднесено із рейтинговою системою оцінювання.

5. Виокремлено та обґрунтовано педагогічні умови формування професійно-мовленнєвої культури фахівців фізичного виховання (формування освітньо-комунікативного середовища для розвитку мотивації до професійно-мовленнєвої культури; упровадження спецкурсу «Професійно-мовленнєва культура» для набуття комунікативно-інформаційних знань; організація комунікативної

взаємодії під час практичних занять та педагогічної практики) та розроблено їхнє змістове дидактичне наповнення. Перша педагогічна умова передбачала формування освітнього-комунікативного середовища для розвитку мотивації майбутніх фахівців фізичного виховання і стосується індивідуалізації навчання та базується на особистісно орієнтованому підході до формування ціннісного ставлення до вибору власної професії (позитивної мотивації навчання, спрямованої на досягнення успіху, стимулювання прагнення до саморозвитку та самовдосконалення, заохочення самоосвіти). Друга педагогічна умова націлена на формування комунікативно-інформаційних знань студентів і передбачала активізацію навчально-пізнавальної діяльності відповідно до форми навчальної діяльності та індивідуальних особливостей студентів. Її впровадження в освітній процес передбачало застосування комунікативного підходу, інтерактивних методик проведення лекцій, практичних занять, виконання професійних індивідуально-творчих завдань та проектів. Третя педагогічна умова – організація комунікативної взаємодії під час проведення практичних занять і педагогічної практики – реалізується шляхом створення адаптованого до освітніх потреб та інтересів студентів методичного комплексу (приклади розв'язання нестандартних завдань, підготовка доповідей і рефератів, самостійна робота різного рівня складності, творчих і тестових завдань, тренінгів) з урахуванням освітніх послуг і потреб суспільства.

З'ясовано особливості дидактичної адаптації студентів у різних навчальних закладах, окреслено шляхи забезпечення навчально-пізнавальної активності студентів у процесі формування професійно-мовленнєвої культури.

6. Розроблено систему формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання в умовах неперервної освіти. Системотвірним чинником формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання є мета. Першим складником системи було обрано цільові орієнтації: соціальні, дидактичні, виховні і розвивальні. Іншим складником системи підготовки було обрано комплекс специфічних принципів, якими керувалися під час розробки та реалізації системи формування професійно-мовленнєвої культури: надання пріоритету в навчанні мови як складника професійно-мовленнєвої культури, що сприятиме розвитку вмінь спілкування, принцип детермінізму; посилення функціональної спрямованості в розгляді мовних одиниць під час вивчення матеріалу, принцип конкретності; вивчення мовних одиниць у єдності їхнього змісту, форми, функцій, що сприяло інтеграції мовленнєвої діяльності, тобто свідомому оволодінню професійно-мовленнєвою культурою; принцип об'єктивності; використання спеціально укладеної системи вправ і завдань на основі зв'язних текстів різних типів, жанрів, стилів мовлення, що є основою реалізації принципу зв'язку теорії з практикою; створення системи ситуативних завдань.

Наступним складником системи було обрано методологічні й педагогічні підходи: системний, діяльнісний, аксіологічний, особистісно орієнтований, індивідуальний, культурологічний, інформаційний, комунікативний, компетентнісний, функціональний.

Представлено зміст формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання в системі неперервної фізкультурної освіти у вигляді схеми, основу якої визначають цикли дисциплін загальної та професійної підготовки. Інтегровані знання, які здобуває студент під час вивчення основних дисциплін, не завжди сприяють формуванню професійно-мовленнєвої культури. Зміст навчальних дисциплін становлять факти, закони, теорії (теоретичний складник), форми та методи (практичний складник). Основним нормативним документом є освітньо-професійна програма підготовки фахівця, що визначає цілі навчальної дисципліни. Засоби діагностики (форми і методи оцінювання) забезпечення ступеня досягнення поставлених цілей, адекватне оцінювання й навчання студентів, і викладання дисципліни викладачем. На основі такого підходу розроблено систему формування професійно-мовленнєвої культури.

Розроблено структурно-функціональну модель цієї системи. До складу моделі введено: цільовий блок (містить мету, передумови, напрями, аспекти до підготовки фахівців фізичного виховання); концептуальний блок (до складу якого увійшли компоненти підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання, методологічні підходи і принципи, професійна орієнтація, відбір, професійне навчання); змістовий блок (до його складу входять зміст фундаментальних дисциплін, освітньо-професійна програма підготовки); операційний блок (передбачає практичні складники системи формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців); результативний блок (базується на критеріях, показниках, рівнях і результаті); блок педагогічних умов.

7. Експериментальне дослідження підтвердило дієвість розробленої системи професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання. Отримані результати констатувального етапу експерименту підтвердили потребу в дослідженні шляхів підвищення якості підготовки з формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців.

Упровадження в навчальний процес методики на основі окреслених педагогічних умов засвідчило суттєве підвищення якості фахової підготовки фахівців фізичного виховання, зростання вмотивованості до професійно-мовленнєвої культури. Високій результативності сприяло впровадження спецкурсу «Професійно-мовленнєва культура» на заняттях зі спортивних дисциплін, професійні ситуації, застосування інноваційних технологій та методики (інтерактивне, проблемне, проектне навчання), удосконалена система педагогічної діагностики навчальних досягнень.

На основі аналізу інформаційно-когнітивних, рефлексивно-операційних і особистісно-вольових показників сформованості професійно-мовленнєвої культури встановлено, що підготовка студентів на основі системи формування професійно-мовленнєвої культури (ЕГ) шляхом застосування комунікативного підходу до вивчення фахових дисциплін, інтерактивних методів навчання та акценту на самовдосконалення, незважаючи на практично однакові показники на початковому етапі навчання, спричинила більш інтенсивне зростання якості знань (порівняно з КГ). Відмінності між досягненнями учасників експериментальної та

контрольної вибірок є статистично значущими (розраховано t -критерій Стьюдента).

На діагностичному етапі експерименту (I) показники рівнів сформованості професійно-мовленнєвої культури в студентів КГ і ЕГ були практично однаковими. На узагальнювальному (III) етапі відбулися суттєві зміни. Усереднені результати усіх навчальних закладів такі: на високому рівні в КГ перебувало 15,83 % студентів, а в ЕГ – 44,08%; на середньому рівні в КГ перебувало 61,88 % студентів, а в ЕГ – 55,92 %; в ЕГ відсутні студенти з низьким рівнем сформованості професійно-мовленнєвої культури, а в КГ їхня кількість становила 22,29 % студентів.

Результати дисертаційного дослідження дають підстави для висновку про те, що гіпотеза дослідження підтверджена, мети досягнуто, визначені завдання реалізовано, використання розробленої системи суттєво підвищує дієвість формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання.

Здійснене дослідження не вичерпує всіх аспектів розглянутої проблеми. Потребують додаткового дослідження питання про методику впровадження інноваційних технологій, тренінгів, рольових ігор, інфомаційно-комунікативних технологій у підготовку майбутніх фахівців фізичного виховання, удосконалення змісту професійно-мовленнєвої культури, застосування дистанційного формування професійно-мовленнєвої культури, удосконалення засобів діагностики професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Опубліковані праці, які відображають основні наукові результати дисертації

1. Кондрацька Г. Д. Професійно-мовленнєва культура майбутнього фахівця фізичного виховання в системі вищої освіти : [моногр.] / Г. Д. Кондрацька // Дрогобич : РВВ ДДПУ імені Івана Франка, 2017. – 450 с.

2. Чепелюк А. Формування психолого-педагогічної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури у вищому навчальному закладі : [моногр.] / Анна Чепелюк, Галина Кондрацька. – Дрогобич : РВВ ДДПУ імені Івана Франка, 2017. – 176 с.

3. Кондрацька Г. Д. Формування комунікативної компетентності майбутніх вчителів фізичної культури / Г. Д. Кондрацька // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер. : Педагогічні науки. Фізичне виховання і спорт. – Чернігів, 2011. – Вип. 86, т. II. – С. 356–359.

4. Кондрацька Г. Д. Підготовка учителя початкових класів до викладання фізичної культури / Г. Д. Кондрацька, І. П. Ільчишин // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (Фізична культура і спорт). – К. : вид-во НПУ імені Драгоманова, 2011. – Вип. 13 (К. 6). – С. 243–246.

5. Кондрацька Г. Педагогічні умови формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців із фізичного виховання та спорту в умовах навчання у ВНЗ / Галина Кондрацька // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. праць [Волинського національного університету імені Лесі Українки]. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – № 4 (20). – С. 82–87.

6. Кондрацька Г. Сучасний стан проблеми формування продуктивного стилю професійного спілкування, професійно-мовленнєвої культури фахівця з фізичного виховання і спорту в умовах навчання у вищій школі / Галина Кондрацька // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» : зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2012. – Вип. 27. – С. 136–142.

7. Кондрацька Г. Д. Особливості комунікативної діяльності вчителя фізичної культури / Г. Д. Кондрацька // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журн. – Суми, 2012. – № 1 (19). – С. 295–301.

8. Кондрацька Г. Д. Формування механізму комунікативної підготовки майбутнього учителя фізичної культури / Г. Д. Кондрацька // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка : зб. наук. праць. Сер. : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. – Чернігів, 2012. – Вип. 98, т. II. – С. 72–76.

9. Кондрацька Г. Психолого-педагогічні особливості спілкування під час формування в учнів інтересу до занять фізичною культурою і спортом / Галина Кондрацька, Іван Ільчишин // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. праць. – Вінниця, 2012. – Вип. 13. – С. 49–53.

10. Кондрацька Г. Розвиток комунікативної культури студентів – майбутніх фахівців з фізичного виховання / Галина Кондрацька, Анна Чепелюк // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. праць. – Вінниця, 2012. – Вип. 14. – С. 204–213.

11. Кондрацька Г. Теоретико-методичні основи формування професійно-мовленнєвої культури спілкування майбутніх учителів фізичної культури / Галина Кондрацька // Педагогіка і психологія професійної освіти : наук.-метод. журн. – Львів, 2013. – № 4. – С. 129–139.

12. Кондрацька Г. Д. Критерії оцінювання рівня професійно-мовленнєвої культури студентів – майбутніх учителів фізичного виховання / Г. Д. Кондрацька, Н. Б. Кізло // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова : зб. наук. праць. Сер. 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). – К. : вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – Вип. 7 (33), т. 1 (А-М). – С. 353–358.

13. Кондрацкая Г. Д. Психолого-педагогические проблемы процесса формирования коммуникативной компетентности будущего учителя физического воспитания / Г. Д. Кондрацкая // Новый взгляд. Международный научный вестник : сб. науч. трудов. – Новосибирск : изд-во ЦРНС, 2014. – Вып. 5. – С. 43–51.

14. Кондрацька Г. Етапи формування комунікативної підготовки майбутнього вчителя фізичного виховання / Галина Кондрацька // Проблеми

підготовки сучасного вчителя : зб. наук. праць [Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини]. – Умань : ФОРМ Жовтий О. О., 2014. – Вип. 10, ч. 2. – С. 166–172.

15. Кондрацька Г. Результати емпіричного дослідження комунікативно-мовленнєвої культури фахівців фізичної культури / Галина Кондрацька // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Сер. : Педагогічні науки. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. – Вип. 132. – С. 194–198.

16. Кондрацька Г. Специфіка професійно-мовленнєвої культури майбутніх учителів фізичної культури / Галина Кондрацька // Педагогіка і психологія професійної освіти : наук.-метод. журн. – Львів, 2014 – № 1. – С. 58–67.

17. Кондрацька Г. Д. Концепція моделювання процесу формування професійно-мовленнєвої культури майбутнього учителя фізичного виховання / Г. Д. Кондрацька // Фундаментальные и прикладные исследования в практиках ведущих научных школ : междунар. науч. период. журн. – 2014. – № 4 – С. 148–162.

18. Кондрацька Г. Д. Перевірка ефективності умов формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх учителів фізичної культури / Г. Д. Кондрацька, А. В. Чепелюк // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журн. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2014. – № 2 (36). – С. 41–53.

19. Kondratska H. The levels of formation of professional communicative competence of the future teachers of physical training / Halyna Kondratska // *Středoevropský VĚSTNÍK pro vědu a výzkum : Central European Journal for Science and Research. Filologické vědy. Pedagogika. Politické vědy. Právni vědy. Psychologie a Sociologie.* – Praha, 2015. – № 6 (19). – P. 50–56.

20. Кондрацкая Г. Направления развития профессионально-речевой культуры у будущих специалистов по физическому воспитанию / Галина Кондрацкая // *East European Scientific Journal.* – Warsaw, 2015. – № 4, part 2. – P. 122–127.

21. Кондрацька Г. Змістове наповнення процесу формування професійної культури майбутнього вчителя фізичної культури у вищих навчальних закладах / Галина Кондрацька, Анна Чепелюк // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. праць Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – Луцьк : Східноєвропейський НПУ, 2015. – № 1 (29). – С. 12–17.

22. Кондрацька Г. Д. Методичні аспекти впровадження спецкурсу «Професійно-мовленнєва культура спілкування» на заняттях зі спортивних дисциплін / Г. Д. Кондрацька, Р. Л. Федоришак // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : зб. наук. праць. – К. : вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. – Вип. 5К (61). – С. 130–132.

23. Кондрацька Г. Д. Суперечності розвитку комунікативно-мовленнєвої культури фахівців фізичного виховання / Г. Д. Кондрацька // Наукові записки

Бердянського державного педагогічного університету : зб. наук. праць. Сер. : педагогічні науки. – Бердянськ : ФОП Ткачук О. В., 2015. – Вип. 3. – С. 118–123.

24. Чепелюк А. В. Особливості професійної підготовки вчителя фізичної культури / А. В. Чепелюк, Г. Д. Кондрацька, А. П. Веселовський // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер. : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. – Чернігів, 2015. – Вип. 129, т. II. – С. 275–278.

25. Kondratska H. Formation of professional linguistic competence of future physical education specialist during the special course study «Professional linguistic culture of communication» / Halyna Kondratska, Roman Fedoryshchak, Anna Chepelyuk // Novation : междунар. науч. журн. Сер. : педагогические науки. – Варна, 2016. – № 5. – С. 17–20.

26. Кондрацька Г. Зарубіжні системи освіти і їх роль у формуванні професійно-мовленнєвої культури спілкування фахівців / Галина Кондрацька // Актуальні питання гуманітарних наук: міжвуз. зб. наук. праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. – Дрогобич : Посвіт, 2016. – Вип. 16. – С. 328–334.

27. Кондрацька Г. Система формування професійно-мовленнєвої культури спілкування майбутніх фахівців фізичного виховання / Галина Дмитрівна Кондрацька, Анна Вікторівна Чепелюк // Траектория науки : междунар. электрон. науч. журн. – 2016. – № 11, т. 2. – С. 1.1.–1.6.

Опубліковані праці апробаційного характеру

28. Кондрацька Г. Д. Комунікативні функції майбутнього учителя фізичної культури / Г. Д. Кондрацька // Актуальні проблеми організації фізичного виховання студентської молоді Львівщини : матеріали VI регіонал. наук.-практ. конф. (Львів, 2011 р.). – Львів : ЛДФА, 2011. – С. 47–49.

29. Кондрацька Г. Д. Концептуальні засади розвитку продуктивного стилю професійного спілкування, мовної культури в здоров'язберігаючих підходах до фізичного виховання студентів / Г. Д. Кондрацька // Формування здорового способу життя студентської та учнівської молоді засобами освіти : зб. матеріалів VI всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (Кам'янець-Подільський, 2012 р.). – Кам'янець-Подільський : КПНУ ім. Івана Огієнка, 2012. – Вип. 2. – С. 152–158.

30. Кондрацька Г. Підходи до формування професійно-мовленнєвої культури студентів – майбутніх учителів фізичної культури / Галина Кондрацька // Dny vědy–2013 : materiály IX mezinárodní vědecko-praktická konference (Praha, 27 března – 05 dubna 2013 roku). – Praha : Publishing House «Education and Science» s.r.o., 2013. – Dil 16. Pedagogika. – S. 45–53.

31. Кондрацька Г. Д. Види педагогічного спілкування у формуванні професійно-мовленнєвої культури майбутнього учителя фізичного виховання / Г. Д. Кондрацька, Р. Л. Федорищак // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова : зб. наук. праць. Сер. 7 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). – К. : вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – Вип. 7 (33), т. 1. – С. 359–363.

32. Кондрацька Г. Д. Компетентнісний підхід у формуванні комунікативної культури фахівців фізичного виховання / Г. Д. Кондрацька, О. Ф. Твердохліб, І. Ю. Захарова // Тенденції розвитку вищої освіти в Україні: європейський вектор : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Ялта, 21–22 берез. 2014 р.). – Ялта : РВНЗ КГУ, 2014. – Ч. 1. – С. 128–133.

33. Кондрацька Г. Складові психолого-педагогічної компетентності вчителя фізичної культури / Галина Кондрацька, Анна Чепелюк // Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи і корекційної освіти : зб. наук. праць за матеріалами регіонал. наук.-практ. конф. (Дрогобич, 15–16 жовт. 2015 р.). – Дрогобич : вид. відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2015. – С. 86–89.

34. Кондрацька Г. Значення культури та мовної компетенції в дослідженнях зарубіжних вчених для підготовки учителів фізичної культури / Галина Кондрацька, Наталя Кізло // Humanities and Social Sciences: Achievements and Perspectives : materials of 9th International symposium (Vienna, 27 January 2016). – Vienna, 2016. – P. 93–97.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

35. Кондрацька Г. Д. Формування потреби здорового способу життя студентської молоді в умовах вищого навчального закладу / Г. Д. Кондрацька, А. В. Чепелюк, А. В. Ніконець // Здоров'я людини у сучасному суспільстві : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Сімферополь – Судак, 14–16 черв. 2012 р.). – Сімферополь–Судак, 2012. – С. 116–120.

36. Кондрацька Г. Д. Теорія і методика викладання легкої атлетики : навч.-метод. посіб. / Г. Д. Кондрацька, В. О. Редчиць. – Дрогобич : РВВ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2012. – 222 с.

37. Кондрацька Г. Основні засоби формування здорового способу життя студентів / Г. Кондрацька, Р. Кушнір // Актуальні проблеми організації фізичного виховання студентської молоді Львівщини : матеріали VII регіонал. наук.-практ. конф. (Львів, 2013 р.). – Львів : ЛДФА, 2013. – С. 43–45.

38. Кондрацька Г. Д. Професійна майстерність : курс лекцій / Г. Д. Кондрацька, А. В. Чепелюк. – Дрогобич : вид. відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2015. – 88 с.

39. Кондрацька Г. Контроль фізичного стану учнів середньої школи засобами легкої атлетики / Галина Кондрацька, Степан Марчук // Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи : тези III-ї міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (Дрогобич, 26–27 берез. 2015 р.). – Дрогобич : Посвіт, 2015. – С. 331 – 332.

40. Кондрацька Г. Вступ до спеціальності : метод. реком. до самостійної роботи студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти / Галина Кондрацька, Світлана Будинкевич. – Дрогобич : вид. відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2016. – 102 с.

АНОТАЦІЇ

Кондрацька Г. Д. Теоретичні та методичні засади формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти. – Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія МОН України, Хмельницький, 2017.

Дисертація присвячена проблемі формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання. Обґрунтовано теоретико-методичні засади мовлення та культури фахівця фізичного виховання. Визначено та розкрито соціально-філософські, психолого-педагогічні та оздоровчо-педагогічні передумови для впровадження системи формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання в навчальний процес. Виокремлено структурні компоненти системи формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання. Розроблено модель системи формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання з такими складниками: передумови та напрями розвитку проблеми дослідження, аспекти, етапи та підходи, принципи та педагогічні умови; розроблено навчально-методичне забезпечення системи професійно-мовленнєвої культури та критерії для перевірки дієвості системи професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання за такими показниками (ціннісне ставлення студентів до мовної культури, комунікативні вміння, комунікативна компетентність).

Ключові слова: мовлення, культура, фахівець фізичного виховання, професійно-мовленнєва культура, фізична культура, система формування, змістове наповнення процесу, формування професійної культури, модель, комунікативна компетентність.

Кондрацкая Г. Д. Теоретические и методические основы формирования профессионально-речевой культуры будущих специалистов физического воспитания. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Хмельницкая гуманитарно-педагогическая академия МОН Украины, Хмельницкий, 2017.

Диссертация посвящена проблеме формирования профессионально-речевой культуры будущих специалистов физического воспитания. Обоснованы теоретико-методические основы речи и культуры специалиста физического воспитания. Определены и раскрыты социально-философские, психолого-педагогические и оздоровительно-педагогические предпосылки для внедрения системы формирования профессионально-речевой культуры будущих специалистов физического воспитания в учебный процесс. Выделены структурные компоненты системы формирования профессионально-речевой культуры будущих специалистов физического воспитания. Разработана модель

системы формирования профессионально-речевой культуры будущих специалистов физического воспитания с такими составляющими: предпосылки и направления развития проблемы исследования, аспекты, этапы и подходы, принципы и педагогические условия; произведено содержательное наполнение системы с помощью форм, средств и методов обучения, критериев для проверки сформированности уровня профессионально-речевой культуры по таким показателям (ценностное отношение студентов к языковой культуре, коммуникативные умения, коммуникативная компетентность).

Ключевые слова: речь, культура, специалист физического воспитания, профессионально-речевая культура, физическая культура, система формирования, содержательное наполнение процесса, формирование профессиональной культуры, модель, коммуникативная компетентность.

Kondratska H. D. Theoretical and Methodical Bases of Forming Professional-Speech Culture of the Future Specialists of Physical Education. – Manuscript.

Thesis for obtaining a scientific degree of Doctor of Pedagogical Sciences, speciality 13.00.04 – Theory and Methods of Vocational Training. – Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy Ministry of Education and Science of Ukraine, Khmelnytskyi, 2017.

Theoretical and methodological bases and peculiarities of the system of formation of professional-speech culture of the future specialists of physical education have been worked out and grounded in the dissertation. The preconditions (socio-philosophical, psychological-pedagogical, recreational-pedagogical) and the directions (ontologically-dialogical; existential-dialogical; information-technological, imperative-monological, cognitive, expressive, managerial) of formation of professional-speech culture of the specialists have been substantiated and realized. Important aspects in the development of domestic and foreign education have been characterized, the benefits of foreign education in the formation of professional-speech culture of students have been studied, namely taking into consideration the cultural diversity of national educational systems, mobility and self-realization, formation of intuitive skills that a native speaker should master as a result of the speech stream for the development of the competitiveness of the students. The pedagogical system of formation of professional-speech culture, which is based on the provisions of the system, activity, personally-oriented, cultural, communicative, competence and functional approaches as well as structural-functional model of the process, has been worked out. Pedagogical conditions of formation of professional-speech culture have been justified and implemented (formation of education-communicational environment for the development of motivation and value attitude to the choice of profession of the future specialists of physical education; introduction of the special course «Professional-Speech Culture» is aimed at formation of communication-informational knowledge of students, involves the activation of educational-cognitive activity to improve the quality of speech culture; organization of communicative interaction during the practical training and teaching practice through the creation of adaptive educational-methodical complex of the educational needs and interests of students). Structural-functional model of the system of formation of

professional-speech culture of the future specialists of physical education, which consists of the following blocks has been developed: target block reveals the purpose, background and areas of occurrence of the mentioned problem, contextual block shows the characteristics of the educational-professional program of preparation of specialists of physical education of the first (bachelor) level of higher education and the stages of its implementation, conceptual block defines the components of specialists training in higher educational institution of physical culture profile, principles and approaches to its implementation, block of pedagogical conditions shows their influence on the formation of professional-speech culture of the future specialists of physical education in higher educational institutions; operational block discloses the use of training and methodological support in the realization of the system of formation of professional-speech culture of the future specialists of physical education; effective block defines the evaluation criteria and levels of formedness of qualities of speech culture, which proves the effectiveness of the implementation of the system of formation of professional-speech culture of the future specialists of physical education according to the results of the experimental verification of the data.

The place and role of professional-speech culture in the structure of professional competence have been defined, the criteria (information-cognitive, reflexive-operational, personal-willed) and the levels (reproductive, productive-transformative, creative) of its formedness have been determined, their qualitative characteristics has been made and correlated with the rating system of evaluation. The effectiveness of the implementation of the pedagogical system and the level of formedness of professional-speech culture of the future specialists of physical education have been practically proved.

The implementation of value-motivational component through the informational-cognitive and reflexive-operational criterion, the indicator of which is the knowledge of the values of the culture of speech, has been revealed (means: master classes, meetings with famous athletes and coaches, «The open doors day», webinars, round tables) – the result of the productive-transformative level (positive attitude to their future profession, image of the profession), creative level (self-presentation); reflexive-contextual component is estimated by the reflexive-operational and personal-volitional criterion through the formedness of professional-speech skills – the result indicators of the quality of speech (tone of voice, audible range, speed of words, terminology, words weeds); means: discussions, debates, dialogues, role-playing and situational games, exercises on the development of speech)), the levels of formedness of the productive-transformative level (skills of fluent culture of speech at the lessons of the professional disciplines), creative level (ability to create positive climate and beliefs); personally-active criterion evaluates the professional-speech competence of the students using reflexive-operational and personal-volitional criterion as self-realization, self-perfection (means: discussions, debates, conferences, reports of practices, defence of course and master projects) the result – levels of formedness of the productive-transformative level (formedness of the language program for activity with people of different age groups), creative level (linguistic thinking about life, health, culture, physical activity).

The place and role of educational-methodological support in the system of formation of professional-speech culture has been determined. It contributes to the formation of professional competence of the students, and in general it leads to the increase of efficiency of preparation of students in higher educational institutions of physical culture profile.

Key words: future specialists, speech, culture, physical culture, professional-speech culture, methodological approaches, system of formation, pedagogical conditions, model, communicative competence.

Підписано до друку 26.05.2017 р. Формат 60x84/16.
Друк офсетний. Кегль Times New Roman. Ум. друк. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Замовлення № 260.

Видавець ПП Заколотний М. І.
м. Хмельницький, вул. Соборна, 55
тел.: (0382)777-717
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 3770 від 28.01.2010 р.